

Opinnäytetyö

Mikä ihmeen korpusannotointi?

Taustatietoa suomenruotsalaisen viittomakielen annotoinnin tueksi

Hannaliisa Huhtinen

**Tulkki AMK, viittomakielen tulkkaus
(240 op)**

11/2020

**HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU**

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Tulkki AMK, viittomakielen tulkkaus

Tekijä: Hannaliisa Huhtinen

Opinnäytetyön nimi: Mikä ihmeen korpusannotointi? Taustatietoa suomenruotsalaisen viittomakielen annotoinnin tueksi

Sivumäärä: 47 sivua ja 3 liitesivua

Työn ohjaaja: Sirpa Lyytinen

Työn tilaaja: Kuurojen Liitto ry / Leena Savolainen ja Maria Andersson-Koski

---

Suomenruotsalainen viittomakieli on erittäin uhanalainen kieli. Jotta kieli elpyisi, sitä on opetettava. Opettajat tarvitsevat tietoa kielestä, ja siksi kieltä on tutkittava. Opetuksen ja tutkimuksen myötä käyttäjät voivat tulla tietoisemmiksi omasta kielestään. Tutkimusta varten kieltä pitää tallentaa videolle, ja videot tulee annotoida eli varustaa merkinnöin, jotka mahdollistavat niiden käytön tutkimuksessa. Tällaista laajaa kieliaineistokokoelmaa kutsutaan korpuksiksi. Viittomakielten korpuksissa kielellisten piirteiden merkinnät, eli annotaatiot, on kytketty videon aikakoodiin, mikä tekee aineistoista tietokoneella luettavia. Koska yhdelläkään viittomakielellä ei ole kieliyhteisön käyttöön vakiintunutta kirjoitusjärjestelmää, annotoinnissa käytetään usein puhutun kielen sanoja ja lyhenteitä. Annotoinnin ansiosta korpuksen laajasta aineistosta voidaan hakea nopeasti esimerkiksi tietyjä ilmaisuja ja tehdä vertailevaa tutkimusta korpuksen liitettyjen kielen käyttäjien taustatietojen avulla (esimerkiksi ikä, sukupuoli, alueellisuus).

Suomessa on tehty kaksi suomalaisen viittomakielen korpusta: Kuurojen Liiton Kipo-korpus vuonna 2015 ja Jyväskylän yliopiston Suomen viittomakielten korpusprojektin osakorpus vuonna 2019. Suomenruotsalaisesta viittomakielestä on jo useita korpuksiksi soveltuvia kieliaineistoja, mutta niitä ei ole vielä annotoitu. Koska kielen käyttäjiä on hyvin vähän, voi olla haasteellista löytää sopivia annotoijia. Kuurojen Liiton vuosina 1998–2002 keräämään suomenruotsalaisen viittomakielen haastatteluaineistoon tehtiin annotoinnin pohjaksi alustavia kielellisiä merkintöjä ruotsiksi *Levi vårt språk* eli *Livs-kielenelvytys* projektissa. Opinnäytetyön tilaajana on Kuurojen Liitto, joka toivoo, että aineistoa voitaisiin alkaa annotoida mahdollisimman pian. Siksi kaikki annotointia valmisteleva kehitystyö on tärkeää.

Työn tavoitteena oli kuvailevan kirjallisuuskatsauksen keinoin koota tuleville suomenruotsalaisen viittomakielen annotoijille tärkeitä lähteitä työnsä tueksi ja nostaa esiin sellaisia ilmiöitä, joista saattaa muodostua haasteita annotointityössä. Tämä toteutettiin tutustumalla johtavien viittomakielen korpustyömaiden annotointikäytäntöihin. Vähemmistökieli on aina tiiviissä kontaktissa valtakielen kanssa, ja valtakieli vaikutus näkyy vähemmistökielessä monella tasolla. Työssä valotetaan kolmea ilmiötä, joita joudutaan mahdollisesti pohtimaan annotointityössä: a) suomalaisen ja ruotsalaisen viittomakielen vaikutusta suomenruotsalaisen viittomakielen viittomiin, b) suomenkielistä sanahahmoa huuliassa, kun viitotaan suomenruotsalaista viittomakieltä sekä c) niin kutsuttujen vanhojen ja uusien sormiaakkosten käyttöä sormituksessa, sormiaakkosen sisältävissä viittomissa ja leksikaalistuneissa sormiaakkosviittomissa.

Työtä voidaan myös käyttää tiiviinä tietopakettina, kun halutaan tutustua viittomakielen korpustyöhön ja annotointiin yleisellä tasolla. Lisäksi työhön on koottu suomeksi tietoa suomenruotsalaisesta viittomakielestä kaikille toisesta kotimaisesta viittomakielestämme kiinnostuneille, erityisesti suomalaisen viittomakielen tulkeille ja tulkkiopiskelijoille. Mikäli työ käännetään ruotsiksi, siitä on entistä enemmän iloa suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimuksessa.

Asiasanat: suomenruotsalainen viittomakieli, korpus, korpustutkimus, annotointi, uhanalaiset kielet, kielen elvytys, vähemmistökielet

SAMMANFATTNING

Humanistiska yrkeshögskolan
Tolk (YH), teckenspråkstolkning

Författare: Hannaliisa Huhtinen

Titel: Korpusannotation – vad i hela världen är det? Bakgrundsinformation för att stödja annotering av det finlandssvenska teckenspråket

Antal sidor: 47 sidor och 3 bilagasidor

Handledare: Sirpa Lyytinen

Beställare: Finlands Dövas Förbundet / Leena Savolainen och Maria Andersson-Koski

---

Finlandssvenskt teckenspråk är ett allvarligt hotat språk. Språkforskning utgör en central del av språkrevitalisering. Forskning möjliggör undervisning i språket och genom dem kan användare bli mer medvetna om sitt eget språk. För forskning måste språket sparas på videon. Videorna måste annoteras, det vill säga markeras för att kunna använda dem i forskningen. En sådan omfattande samling av språkliga data kallas en korpus. I teckenspråkskorpusar annotationerna är kopplade till tidskoden på videon vilket gör materialet datorläsbart. Eftersom teckenspråk saknar ett etablerade skriftsystem, annoteras korpusar ofta med ord och förkortningar från det talade språket. Med hjälp av annotering kan till exempel vissa uttryck snabbt hämtas från omfattande data i korpusen, vilket gör det möjligt att till exempel jämföra med hjälp av bakgrundsinformation för de språkanvändare som är kopplade till korpusen (t.ex. ålder, kön, region).

Det finns två korpusar på finskt teckenspråk i Finland: Finlands Dövas Förbunds Kipo-korpus från 2015 och Jyväskylä universitets delkorpus av Finlands teckenspråkskorpusprojektet från 2019. På finlandssvenskt teckenspråk finns det redan en hel del lämpligt språkmaterial med tanke på en korpus men inget material är ännu annoterat. Eftersom det finns väldigt få språkanvändare kan det vara svårt att hitta lämpliga personer som kan annotera. Ett viktigt videomaterial för det finlandssvenska teckenspråket utgör intervjuer som insamlades i Finlands Dövas Förbund mellan 1998 och 2002. Preliminära lingvistiska anteckningar på svenska lades till det i språkrevitaliseringsprojekt Lev i vårt språk (Livs). Examensarbetets beställare är Finlands Dövas Förbund, som önskar att materialet kan annoteras så snart som möjligt. Därför är allt korpusrelaterat utvecklingsarbete viktigt.

Syftet med arbetet var att, med hjälp av en beskrivande litteraturöversikt, samla viktiga källor till personer som i framtiden arbetar med att annotera finlandssvenskt teckenspråk. Ytterligare ett syfte var att lyfta fram sådana fenomen som kan medföra utmaningar i annoteringsarbetet. De genomfördes genom att bekanta sig med annoteringskonventioner av de ledande länderna i teckenspråkskorpusarbete. Eftersom ett minoritetsspråk alltid är i närkontakt med dominerande språk i omgivningen påverkar de minoritetsspråket på många nivåer. Examensarbetet belyser tre fenomen som eventuellt bör beaktas i annoteringsarbetet: a) det finska och svenska teckenspråkets inverkan på det finlandssvenska teckenspråkets tecken, b) munrörelser som är lånade från finska ord när man tecknar på finlandssvenskt teckenspråk och c) så kallade gamla och nya handalfabetet när det gäller bokstavering, tecknen som innehåller bokstäver och lexikaliserade bokstaverade tecken.

Vill man bekanta sig med korpusarbetet eller annotering i allmänhet, kan arbetet användas även som ett kortfattat informationspaket. Dessutom finns det sammanställd information om finlandssvenska teckenspråket på finska, som särskilt lämpar sig för teckenspråkstolkare och tolkstuderanter, men som också erbjuder en lättillgänglig information för alla som är intresserade av vårt andra inhemska teckenspråk. Om arbetet översätts till svenska blir det till ännu mer nytta för forskning i det finlandssvenska teckenspråket.

Nyckelord: finlandssvenskt teckenspråk, korpusar, korpuslingvistik, annotering, hotade språk, språkrevitalisering, minoritetsspråk

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Degree programme in Sign Language interpreting

Author: Hannaliisa Huhtinen

Title: What on earth is corpus annotation? Background information to support annotators of Finland-Swedish Sign Language

Number of Pages: 47 and 3 attachment pages

Supervisor: Sirpa Lyytinen

Subscribers: Finnish Association of Deaf / Leena Savolainen & Maria Andersson-Koski

---

Finland-Swedish Sign Language is an extremely endangered language. In order to revitalize a language, it needs to be taught. For this, teachers need knowledge of the language. Therefore, language needs to be researched. Through teaching and research, language users can become more aware of their own language. To be researched, use of language must be recorded on video, and the videos must be annotated, i.e. marked with linguistic features, connected to the video timeline. Such an extensive collection of linguistic data is called a corpus. Since no sign language community has a well-established writing system in place, corpora are often annotated with words and abbreviations of the spoken language. Thanks to annotation, for example certain expressions can be quickly retrieved from extensive material within a corpus, and comparative research can be carried out with the help of demographic information of the language users included in the corpus (e.g. age, gender, region).

Two Finnish Sign Language corpora have been made in Finland: Kipo Corpus of the Finnish Association of the Deaf in 2015 and the partial corpus of Finland's Sign Languages Corpus Project at the University of Jyväskylä in 2019. There are already several language recordings suitable for the corpus of Finland-Swedish Sign Language, but they have not been annotated yet. Since there are very few users of the language, it can be challenging to find suitable annotators. An interview material was collected by the Finnish Association of the Deaf between 1998 and 2002. Preliminary linguistic notes in Swedish were added to it during the language revitalization project *Levi i vårt språk* (Livs). The subscriber of this thesis is the Finnish Association of the Deaf, that anticipates the material to be annotated as soon as possible. Therefore, all corpus-related development work is important.

The aim of this thesis was to by means of a descriptive literature review gather important sources for the future Finland-Swedish Sign Language annotators to support their work and to highlight possibly challenging phenomena in annotation work. This was carried out by getting acquainted with the annotation conventions used in the countries prominent in sign language corpus work. A minority language is always in close contact with the majority language, and the majority language influences the minority language on many levels. This work sheds light on three phenomena that may need to be considered in annotation work: a) influence of Finnish and Swedish Sign Language on signs of Finland-Swedish Sign Language, b) mouthing based on Finnish word pattern while signing Finland-Swedish Sign Language and c) using the so called old and new hand alphabets in fingerspelling, in signs that include a hand alphabet and in the lexicalized hand alphabet signs.

This thesis can also be used as a concise information package to get acquainted with sign language corpus work and annotation generally. In addition, information on Finland-Swedish Sign Language has been compiled in Finnish for all those interested in the Finland's other sign language, especially for Finnish Sign Language interpreters and interpreting students. In case this thesis will be translated into Swedish, it will be of even more benefit in researching Finland-Swedish Sign Language.

Keywords: Finland-Swedish Sign Language, Linguistic Corpus, Sign Language Corpus, Annotation, Endangered Languages, Language Revitalization, Minority Language

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	KEHITTÄMISTYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET	8
2.1	Viittomakielen korpus	8
2.2	Annotointi ja glossaus	9
2.3	Kehittämistyön taustaa.....	11
2.4	Lähestymistapa, menetelmä ja kehittämistehtävät	14
3	SUOMENRUOTSALAINEN VIITTOMAKIELI	16
3.1	Historiaa	16
3.2	Nykytilanne.....	19
3.3	Oma kieli ja kulttuuri.....	20
3.4	Suomenruotsalaisen viittomakielen kielisuunnitelma.....	22
4	SUOMEN VIITTOMAKIELTEN KORPUKSET	23
4.1	Kipo-korpus	23
4.2	Suomen viittomakielten korpusprojekti.....	23
4.3	Suomenruotsalaisen viittomakielen korpukseen soveltuvat aineistot	24
5	VIITTOMAKIELTEN ANNOTOINTIKÄYTÄNTÖJÄ	25
5.1	Viittomakielen korpusten ja annotoinnin yhtenäistämisen historiaa	25
5.2	Annotointiohjeiden ja -käytäntöjen vertailua	27
6	KIELIKONTAKTIEN VAIKUTUS SUOMENRUOTSALAISEN VIITTOMAKIELEN ANNOTOINTIIN.....	32
6.1	Puhutun kielen vaikutus viittomakieleen.....	32
6.2	Suomalaisen, ruotsalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielten kontakti	33
7	KIRJALLISUUSLISTAA SUOMENRUOTSALAISEN VIITTOMAKIELEN ANNOTOIJALLE.....	36
8	POHDINTA	40
	LÄHTEET	43
	LIITTEET.....	48

1 JOHDANTO

Suomenruotsalainen viittomakieli on erittäin uhanalainen kieli. Andersson-Kosken (2015) tekemän kartoituksen mukaan kuuroja äidinkielisiä käyttäjiä oli vuosina 2014–2015 Suomessa enää alle sata (mt., 4). Kieltä ei kuitenkaan olla vielä hautaamassa, vaan sitä elvytetään monin eri keinoin. Kieli on paljon enemmän kuin vain kommunikaatiomuoto: ihmisen ajattelu ja identiteetti perustuvat äidinkielelle. Kieli tukee kulttuuria, identiteettiä ja perinteitä. Kielen kadotessa myös ne häviävät. Vaikka suomenruotsalaisen viittomakielen elvytys on aloitettu viime hetkellä – suurin osa kielen käyttäjistä kuuluu vanhempaan sukupolveen – elpyminen on silti mahdollista. Sillä turvataan kieliyhteisön ajattelun ja identiteetin perusta ja sen jatkuminen tulevien suomenruotsalaisten kuurojen sukupolvien käyttöön. Ilman sitä heille on tarjolla vain suomenkieliseen kulttuuriin kytköksissä oleva suomalainen viittomakieli.

Uhanalaisia kieliä on maailmassa tuhansia. Suurin osa niistä on vähemmistökieliä, joita ei voi käyttää kaikilla elämän osa-alueilla. Siitä seurauksena on se, että enemmistökieli syrjäyttää vähemmistökielen. Monien uhanalaisten kielten käyttäjät ovat iäkkäitä, ja kieli katoaa heidän kuollessaan. Unescon listauksen mukaan Venäjällä on yli sata uhanalaista kieltä. Venäjä on jopa estänyt vähemmistökielten säilymistä esimerkiksi muuttamalla vähemmistökielten opetuksen vapaaehtoiseksi ja kieltämällä kunnallisten kielipesien – lasten päivähoito, jossa lapsille puhutaan vähemmistökieltä – perustamisen. (Mällinen 2020.)

Pohjoismaissa tilanne ei vielä joitain vuosikymmeniä sitten ollut parempi: Suomessakin muun muassa saamen- ja viittomakieliset lapset kävivät asuntolakouluja, joissa oman kielen käyttö oli kiellettyä. Valtakielen aseman tukeminen ja yksikielisyyden ihannoiti johtivat äidinkielen väheksymiseen useamman sukupolven ajan. Tilanne on sittemmin parantunut huomattavasti. Saamenkielinen perusopetus alkoi jo 1970-luvulla, ja saamen kielilaki astui voimaan 2003 (Mällinen 2020). Lain tarkoituksena on ”turvata perustuslaissa säädetty saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan” (Saamen kielilaki 1086/2003 § 1). Saamen kielilaki toimi innoittajana Suomen viittomakielilaille, joka astui voimaan 2015 (de Meulder, Murray & McKee 2019, 6). Laki käsittää sekä suomalaisen että suomenruotsalaisen viittomakielen, ja sen

tarkoituksena on ”edistää viittomakieltä käyttävän kielellisten oikeuksien toteutumista” (Viittomakielilaki 359/2015 § 1–2).

Uhanalaisen kielen elvytyksessä kielen tallentaminen ja tutkimus ovat avainasemassa. Vuonna 2015 suomenruotsalaisen viittomakielen äidinkielisistä käyttäjistä 70 % oli syntynyt ennen 1960-lukua, eli kieli on vaarassa kuolla tämän vanhemman ikäpolven mukana (Andersson-Koski 2015, 4). Korpus vastaa kumpaankin haasteeseen: Se on laaja tietokone luettava kieliaineisto, joka on koodattu kielitieteellisesti. Korpukseen tallentuu siis tallennusajan luonnollista kieltä, ja korpus mahdollistaa silloisen kielen tutkimisen vaikka vuosikymmeniä myöhemmin.

Kun vielä muutama vuosikymmen sitten viittomakielistä materiaalia pystyi katsomaan vain VHS-videon, DVD-levyn tai DV-kasetin soittimella, nykYTEKNOLOGIA ja verkko mahdollistavat materiaalin laajan jakamisen eri käyttötarkoituksiin. Jotta videolle tallennettua suomenruotsalaista viittomakieltä voidaan hyödyntää tutkimuksessa ja opetuksessa mahdollisimman tehokkaasti, materiaali on saatettava sellaiseen muotoon, että tutkijan on sitä mahdollisimman helppo käsitellä: etsiä tiettyjä asioita tai kohtia ja lisätä omia merkintöjä. Siksi materiaalista kootaan tietokone luettava kokonaisuus eli korpus. Viittomakielten korpuksissa kielitieteelliset merkinnät kytketään videon aikakoodiin.

Suomalaisen viittomakielen korpuksia on valmistunut kaksi: Kuurojen Liiton Kipo-korpus vuonna 2015 ja Jyväskylän yliopiston korpushankkeen ensimmäinen osakorpus vuonna 2019. Suomenruotsalaisesta viittomakielestä ei ole vielä tehty korpusta muun muassa siksi, ettei pienen kielen sisällä ole välttämättä sopivia korpustyöntekijöitä eikä rahoituksen löytäminen ole helppoa. Viittomakielen korpuksen kielitieteellinen koodaaminen, eli annotointi, on todella hidasta käsityötä. Esimerkiksi 20 tunnin videoaineiston annotointiin tarvittaisiin satojentuhansien eurojen rahoitus.

Kuurojen Liiton suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimusprojektissa vuosina 1998–2002 tallennettiin huomattava aineisto suomenruotsalaista viittomakieltä. Käytän tässä työstä aineistosta nimeä *Se vårt språk*, koska aineiston avulla kerättiin viittomisto *Se vårt språk* -sanakirjaan. Aineistoa on annotoitu alustavasti opiskelijatyönä, mutta se odottaa perusannotointia, jotta sitä voidaan alkaa käyttää niin tutkimuksessa, kielenhuollossa kuin opetuksessakin. Kuurojen Liitto tilasi tämän

opinnäytetyön, jotta annotointityö edistyisi. Tavoitteenani oli tuottaa kirjallisuuskatsauksen keinoin tuleville suomenruotsalaisen viittomakielen annotoijille kirjallisuuslista tärkeimmistä viittomakielen korpustyöhön liittyvistä dokumenteista ja teoksista ja nostaa niiden sekä *Se vårt språk* -aineiston muistiinpanojen perusteella sellaisia ilmiöitä, jotka saattavat muodostua haasteeksi suomenruotsalaista viittomakieltä annotoidessa. Valitsimme yhdessä korpuskielitieteellisen näkökulman työhön, koska olen aiemmalta koulutukseltani filosofian maisteri pääaineena suomi ja minulla on pitkä ura viittomakielen tulkkina ja kielten opettajana. Kirjallisuuslistan lisäksi kerron viittomakielten korpusannotoinnin parikymmenvuotisesta historiasta ja valotan suomenruotsalaisen viittomakielen historiaa, asemaa ja tilannetta toiveenani, että tätä suomenkielistä koottua tietoa voidaan käyttää hyödyksi eri tilanteissa.

2 KEHITTÄMISTYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET

2.1 Viittomakielen korpus

Kielitoimiston sanakirjan mukaan korpus on ”tutkimuksen aineistoksi valittu kokoelma kieliaineistoa” (Kotimaisten kielten keskus & Kielikone oy 2020). Oxford Dictionary of English lisää, että puhutun tai kirjoitetun aineiston on oltava ”koneluettavassa muodossa” (in machine-readable form). Puhutuista kielistä on kerätty teksti- ja puhekorpuksia. Suomen vanhin korpus on niin sanottu Oulun korpus 1970-luvulta. Se sisältää 1960-luvun kieliaineistoa kaunokirjallisuudesta, sanoma- ja aikakauslehdistä, tietokirjallisuudesta sekä radiopuhetta tekstinä. (Kielipankki 2015–2020.)

Siinä missä puhekorpus sisältää tallennettua puhetta, joka on litteroitu eli kirjoitettu tekstimuotoon, viittomakielen korpus sisältää viitottua videoaineistoa, johon on kirjattu, mitä videolla viitotaan (Mesch 2015, 2). Viittomakielen korpus on siis tietokoneluetavassa muodossa oleva editoitu ja annotoitu videoaineistokokoelma (Salonen, Wainio, Kronqvist & Keränen 2019, 3). Korpuksiin liitetään yleensä myös metadatta eli tietoja itse tekstistä: taustatietoja kirjoittajasta/puhujasta/viittojasta, julkaisuajankohdasta ja tekstilajista (McEnery & Hardie 2012). Viittomakielen korpusten metadatatassa voi olla tietoja viittojan sukupuolesta, iästä, asuinpaikasta,

kuuroutumisen ajankohdasta, viittomakielen omaksumista ja koulutuksesta (Mesch 2015, 15; Takkinen, Salonen, Puupponen & Nieminen 2020, 67).

Useiden viittomakielen korpusten annotoinnissa käytetään Hollannissa Max Planck psykolingvistiikan laitoksella kehittämää ääni- ja videotallennusten annotointityökalua eli ELAN-ohjelmaa (The Language Archive 2020). Saksassa käytetään poikkeuksellisesti viittomakielen annotointiin kehitettyä iLex-ohjelmaa (Takkinen ym. 2020, 64).

Korpuksia voidaan käyttää eri tarkoituksiin, joista tunnetuimmat ovat kielen tutkimus ja opetus, mutta korpuksset toimivat myös kielen tallennuspaikkoina, jolloin katoavaa kieltä saadaan turvaan (Takkinen ym. 2020, 78–79).

Korpuksista voi etsiä vaikkapa tiettyä sanaa tai viittomaa ja tutkia sen käyttöä eri konteksteissa tai vertailla kahden samaa tarkoittavaa ilmaisun käyttöympäristöä (Kuurojen Liitto 2007b, 5). Mesch (2015) muistuttaa, että korpusmateriaalin yksittäisiä löydöksiä ei pidä yleistää, sillä kyse on kielenkäytöstä tietyllä hetkellä tietyssä kontekstissa, mutta niitä voidaan käyttää ilmiöiden kuvaamiseen (mt., 2).

2.2 Annotointi ja glossaus

Annotointi tarkoittaa kieliaineiston järjestelmällistä kuvaamista, luokittelua ja jäsentelyä (Salonen, Wainio, Kronqvist & Keränen 2019, 3). Meschin (2010) mukaan annotointi on kielitieteellistä kommentointia (mt., 43).

Koska viittomakielillä ei ole vakiintunutta kirjoitusjärjestelmää, viittomakielten viittomien nimeämisessä käytetään yleisimmin glosseja. Ne ovat kirjoitetun kielen sanoja, jotka vastaavat viittoman lähintä merkitystä mutta eivät kerro viittoman muodosta. Suomen viittomakielten glossauksessa käytetään perinteisesti perusmuodossa olevia sanoja, jotka kirjoitetaan suuraakkosin. (Kuurojen Liitto 2017d, 24; Savolainen 2000, 192.)

Taulukko 1. Esimerkki glossauksesta. Ote Herran siunauksesta suomenruotsalaiselle viittomakielelle glossattuna.

Svenska	Teckenspråk	Rörelse/ plats	Läpprörelse	Upprepning	Övrig information
Herren	HERRE				
välsigne	VÄLSIGNA,				
er					
och	BEVARA				
bevare	NI-5.		er		
er.					
Herren	HERRE,				
låte	SITT				
sitt	ANSIKTE,				
ansikte	LÅTA				
lysa	SKINA-de,				
över	nick				HUVUDRÖRELSE "JA"
er	NÅD	3Y-2			
och	GE-f.				
vare					
er	HERRE,				
nådig.	SITT				
	ANSIKTE,				

Viittomakielisen aineiston perusannotoinnissa erotellaan ja merkitään leksikaalistuneet viittomat glosseilla. Leksikaalistunut viittoma on sellainen viittoma, jonka merkitys ja muoto ovat suhteellisen vakiintuneet kielenkäytössä ja joista muodostuu viittomakielen sanakirjan ydin (Jantunen 2018, 111). Glossit on merkittävä johdonmukaisesti, jotta ne voidaan löytää sähköisellä hakutoiminnolla. Vaikka puhutulle kielelle laadittu tekstikäännöskin mahdollistaa jonkinlaisia hakuja,

viittomakielen tutkijalle korpuksen tekee käyttökelpoiseksi nimenomaan se, että viittomat on tunnistettu ja nimetty. Tämä luo pohjan myös kaikelle jatkoannotoinnille. Annotoidessa viittoma merkitään jollakin glossilla, ja kun tapauksia on tarpeeksi, mietitään, sopiiko alustava glossi viittoman tunniste- eli id-glossiksi. (Salonen ym. 2019, 3–4, 11; Savolainen 2020.).

Id-glossi eroaa tavallisesta glossista siten, että samanmuotoisille viittomille, jotka tarkoittavat eri asioita (esimerkiksi suomalaisessa viittomakielessä ARKI, FARKUT, MAASEUTU, RAITIS), luodaan pelkän muodon perusteella id-glossi (tässä tapauksessa ARKI). Kun korpuksesta haetaan hakusanalla ARKI, ohjelma antaa kaikki tällä tavalla tuotetut ja ARKI-id-glossilla annotoidut viittomat riippumatta siitä, missä merkityksessä viittomaa on käytetty. (Salonen ym. 2019, 12.)

Glossit tai id-glossit tallennetaan sähköiseen tietokantaan, joka on yhdistetty ELANIin (Saksassa käytetään annotointiin iLex-ohjelma, joka sisältää leksikkotietokannan). ELAN-ohjelmalla annotoitavissa viittomakielen korpuksissa käytetään tietokantana yleisesti Australiassa kehitettyä Signbank-tietokantaa. Signbank toimii leksikkotyökaluna viittomakielten annotoinnissa. Suomessa tietokantaan tallennetaan viittoman glossi, video viittoman perusmuodosta, sen vastineet suomeksi tai ruotsiksi sekä mahdollista muuta tietoa viittomasta. (Jyväskylän yliopisto 2018.)

Annotoija tarkistaa jokaisen annotoidun id-glossin kohdalla, onko se tietokannassa. Jos on, hän valitsee sen sieltä, jolloin annotointi pysyy yhtenäisenä. Jos sitä ei ole, se lisätään sinne. Annotaatio ja leksikkokanta ovat tiiviisti yhteydessä toisiinsa. (Johnston 2019, 17.)

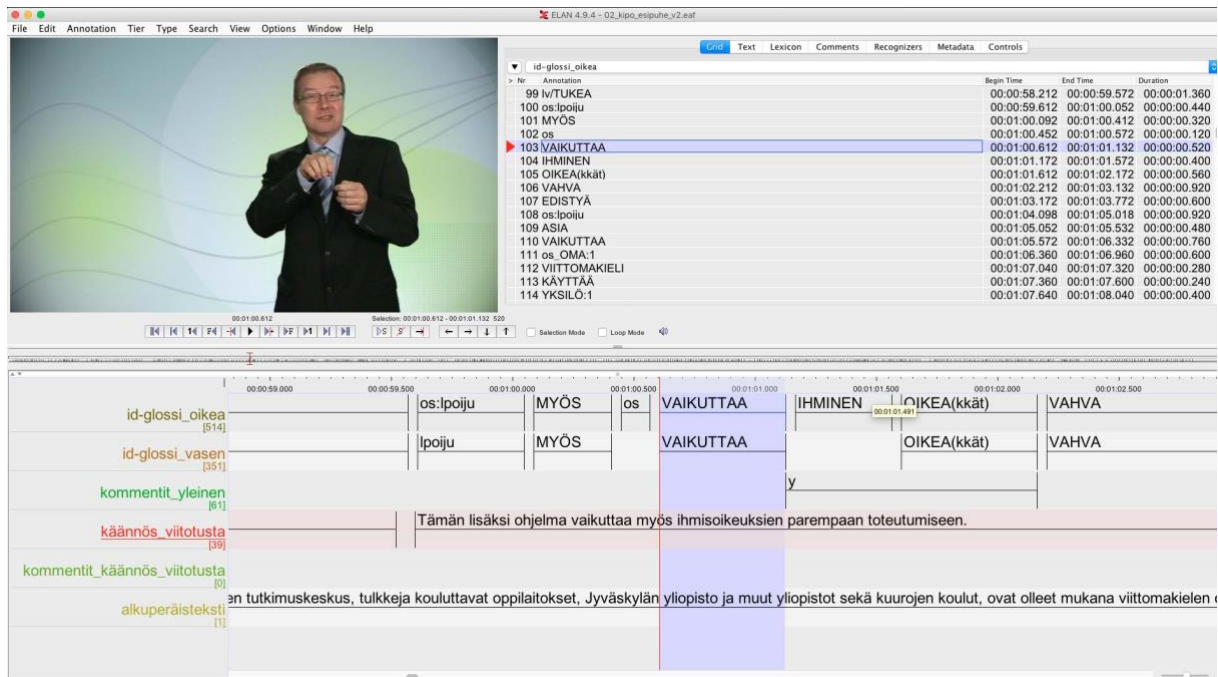
2.3 Kehittämistyön taustaa

Osallistuin Humakin avoimen ammattikorkeakoulun ruotsinkieliseen Livs- eli Lev i vårt språk -tulkkikoulutukseen 2018–2020 ja sain kaksi uutta työkieltä: ruotsin ja suomenruotsalaisen viittomakielen. Humakin Livs-projektit (1 ja 2) olivat osa suomenruotsalaisen viittomakielen elvytystyötä (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2020). Haluan olla osaltani elvyttämässä tätä uutta työkieltäni ja suomenruotsalaisten viittomakielisten yhteisöä, joka on ottanut minut lämmöllä osakseen.

Viime vuosituhanen lopussa Kuurojen Liiton suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimusprojektin työntekijät Karin Kronlund-Saarikoski ja Karin Hoyer

haastattelivat 30 suomenruotsalaista kuuroa eri puolilla Suomea (Hoyer 2012c, 239). Haastattelut videoitiin, ja Kronlund-Saarikoski litteroi jokaisesta haastattelusta vähintään 10 minuuttia käsin paperille eri tekniikoita käyttäen: suurimman osan hän glossasi, eli kirjoitti viittomaa parhaiten vastaavan ruotsinkielisen sanan taivutettuna tai perusmuodossa, osaa hän kuvaili useammalla sanalla, osaan käytti merkkejä ja/tai piirroksia (esimerkiksi nuoli tai siksaksakkia) ja osan hän merkitsi Hampurin yliopiston viittomakielen kirjoittamiseen kehittämällä HamNoSys-merkeillä. Projektin tuloksena julkaistiin vuonna 2002 kolmikielinen (suomenruotsalainen viittomakieli, ruotsi ja suomi) *Se vårt språk! Näe kielemme!* -sanakirja (Hoyer 2012c, 239). Videoidut viittomat esimerkkilauseineen julkaistiin vuonna 2015 Suomen viittomakielten verkkosanakirja *Suvissa*, jossa ne ovat kaikkien saatavilla (Kuurojen Liitto ry 2020).

Suomenruotsalaisen viittomakielen eri osa-alueiden tutkimukselle on suuri tarve osana kielenelvytystä. Jotta haastatteluissa saatua suomenruotsalaisen viittomakielen materiaalia voitaisiin käyttää tutkimustarkoituksessa, siitä pitää tehdä annotoitu korpusaineisto. Annotoinnissa videomateriaaliin kytketään ELAN-ohjelmalla tietoa videolle tallennetusta viittomisesta. Perusannotoinnissa glossataan molempien käsien osallistuminen viittomien tuottamiseen omille riveilleen ja tekstistä tehdään vapaa käänös samalle kirjoitetulle kielelle (Johnston 2019, 13).

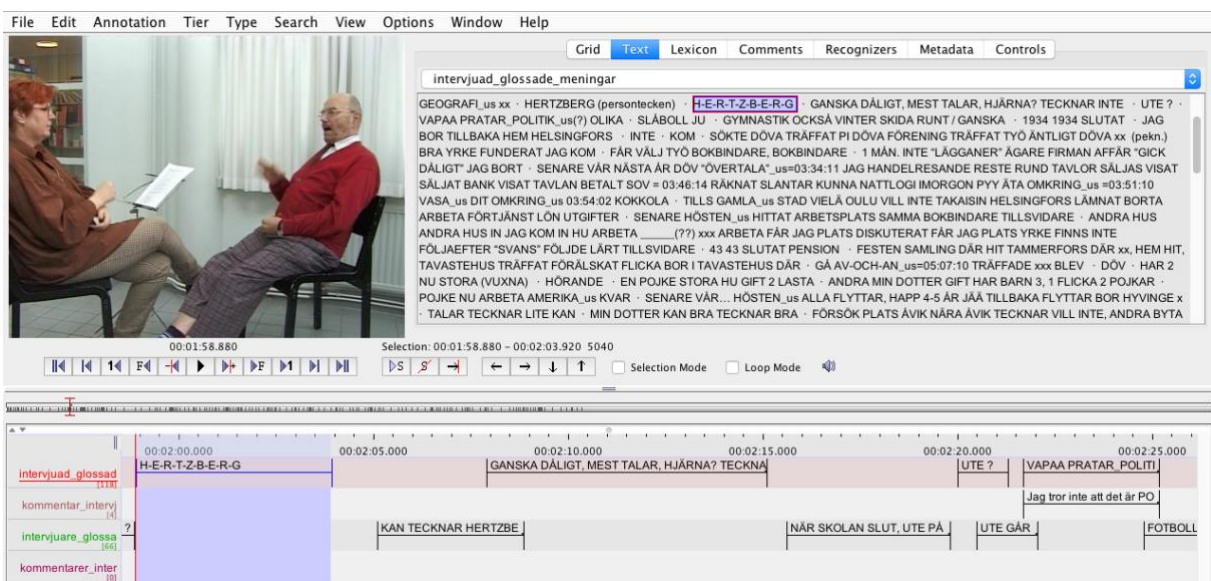
Kuva 1. Esimerkki Kipo-korpuksen ELAN-näkymästä ja annotointiriveistä. Kuva: Kuurojen Liitto 2015

Katoavan kielen käyttäjiä on kuitenkin vähän eikä nuorempi polvi ole omaksunut suomenruotsalaista viittomakieltä luontevasti kouluympäristössä ruotsinkielisen kuurojen koulun sulkemisen jälkeen. On siis vaikeaa löytää korpustyöhön ihmisiä, joilla on sekä syvällistä tietoa kielestä että valmiudet ottaa haltuun korpustyöhön vaadittava kielitekninen osaaminen.

Vuosituhanen vaihteessa toteutetun suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimusprojektin jälkeen *Se vårt språk* -haastatteluaineistoa ei juurikaan voitu hyödyntää, koska se oli käytettävissä vain miniDV-kaseteilla. *Livs 1* -projektin aikana haastattelut siirrettiin tietokoneelle. *Livs 2:n* projektityönä kirjoitimme opiskelijatyönä haastattelijan käsin kirjoittamia glossauksia puhtaaksi tietokoneella mahdollisimman tarkkoine merkintöineen ja sen jälkeen siirsimme glossaukset luontevina ilmausten kokonaisuuksina ELAN-ohjelmaan niihin kohtiin, joissa kokonaisuus viitottiin.

Työ oli antoisaa, sillä jo glosseja puhtaaksikirjoittaessa ja siirtäessä pääsin tutustumaan suomenruotsalaisten kuurojen muistoihin lapsuudesta, kouluajasta Porvoon ruotsinkielisessä kuurojen koulussa, työelämästä ja kuurojen aktiivisesta yhdistyselämästä. Kirjoitin huomioita glosseista erilliselle annotointiriville, johon

merkitsin myös puuttuvat glossit ja muita pieniä korjauksia, esimerkiksi vaihtoehtoisia ehdotuksia glosseiksi. Työn pääpaino oli kuitenkin manuaalisessa glossien siirtämisessä, jotta arvokasta materiaalia saataisiin käyttöön. Tätä alustavasti glossattua, eli ei siis vielä virallisesti ohjeiden mukaan annotoitua, materiaalia on käytetty sitä mukaa, kun sitä on valmistunut Kuurojen Liiton kielineuvonnassa, jonne tulee kysymyksiä viittomakielen käyttäjiltä. Kielineuvojat ovat voineet etsiä tiettyä ilmaisua ELAN-ohjelman hakutyökalulla glosseista ja löytää siten esimerkkejä viittomakielisistä ilmaisuista.

Kuva 2. Näyttökuva ELAN-ohjelmalla alustavasti annotoidusta aineistosta.

2.4 Lähestymistapa, menetelmä ja kehittämistehtävät

Tein opinnäytetyöni Kuurojen Liitolle. Kehittämistehtävänäni oli kirjallisuuskatsauksen keinoin

1. ja viittomakielten korpusten annotointikirjallisuuden perusteella koota tuleville suomenruotsalaisen viittomakielen annotoijille lista tärkeimmistä kirjallisuudesta ja
2. nostaa esiin joitain sellaisia ilmiöitä, joista saattaa muodostua haasteita suomenruotsalaisen viittomakielen annotointityölle.

Koska suomenruotsalainen viittomakieli on ollut aina läheisessä kosketuksessa suomalaisen ja ruotsalaisen viittomakielen kanssa, niiden vaikutus näkyy viittomavalinnoissa ja muun muassa huulion käytössä. Tässä työssä kerron lyhyesti sellaisista homonymisistä (samanmuotoisista) viittomista, joilla on suomalaisessa ja

ruotsalaisessa viittomakielissä eri merkitys, mutta joita käytetään suomenruotsalaisessa viittomakielessä kummassakin merkityksessä, koska niiden annotointiin ja tallentamiseen saattaa liittyä haasteita.

Tutkimusotteeni on laadullinen. Ojasalon, Moilasen ja Ritalahden (2014) mukaan kyseessä olisi tapaustutkimus, jossa tavoitteena on tuottaa syvällistä tietoa kohteesta (tässä: viittomakielten korpusten annotoinnista) ja mahdollisesti kehittämisehdotuksia, mutta ei välttämättä vielä viedä muutosta eteenpäin (mt., 37). Heidän mukaansa tapaus voi olla hyvin laajasti yksilö, tilanne, käytös, palvelu, tuote, toiminta tai prosessi, josta tuotetaan tietoa sen luonnollisessa toimintaympäristössä. Tapaukseen pureudutaan ja siitä tuotetaan mahdollisimman monipuolisesti tietoa ymmärryksen ja kehitystyön pohjaksi. Tapaustutkimusta käyttävällä tutkijalla on usein ennakkotietoa tutkittavasta ilmiöstä, mikä auttaa alustavien kehittämiskysymysten asettelussa. Lopullisten kehitystehtävien määrittely vaatii kuitenkin yleensä kirjallisuuteen perehtymistä. (Mt., 52–54.)

Kanasen (2013) mukaan lähestymistapani on kyllä laadullinen tutkimus mutta ei tapaustutkimus, sillä tapaustutkimukselle tyypillistä on käyttää useita eri menetelmiä tutkimusongelmien moninaisuuden vuoksi (mt., 56–57).

Käytin tutkimuksessani aikataulullisista syistä vain yhtä menetelmää: kuvailevaa kirjallisuuskatsausta. Jokainen tutkimustyö vaatii kirjallisuuskatsausta aiheeseen eli esittelyä siitä, mitä tietoa aiheesta on jo olemassa. Tällöin katsauksen nimi voi olla tutkimuskatsaus, tietoperusta tai teoreettinen kehikko tai viitekehys (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 117). Kirjallisuuskatsausta voidaan käyttää myös menetelmänä, jolloin tutkitaan olemassa olevia tutkimuksia ja niiden tuloksia, jotta niiden pohjalta voidaan saada uusia tutkimustuloksia (Salminen 2011, 1).

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yleisimmin käytetty kirjallisuuskatsauksien perustyyppi. Siinä ei ole rajoittavia sääntöjä aineistoille eikä niiden rajaukselle, vaan tutkittavaa ilmiötä pyritään kuvaamaan laaja-alaisesti ja tarpeen mukaan myös luokittelemaan ilmiön ominaisuuksia. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus voidaan jakaa kahteen eri lähestymistapaan: narratiiviseen ja integroivaan katsaukseen. Narratiivisessa kirjallisuuskatsauksessa kuvaillaan mahdollisimman laajasti tutkittavaa aihetta tai sen historiaa ja kehittymistä. Lopputuloksen olisi hyvä olla helppolukuinen. Tutkimusmenetelmänä se kokoaa tutkimustietoa mutta ei

välttämättä analysoi tai arvioi kriittisesti sitä toisin kuin integroiva katsaus. (Salminen 2011, 6–8.)

Hain viittomakielen korpuksiin ja annotointiin liittyvää kirjallisuutta monella eri tavalla: Sain työn tilaajalta tutkijoiden ja painettujen kirjojen nimiä, linkkejä sivustoille ja sähköisiin dokumentteihin sekä liitetiedostoina julkaisemattomia dokumentteja. Tutkin niiden ja muun muassa korpustyöhön liittyvien opinnäytteiden lähdeluetteloita ja löysin sitä kautta lisää lähteitä. Tärkeimmät hakusanani olivat *sign language corpus*, *annotation* ja *annotating*, viittomakielten väliseen kontaktiin ja kaksikielisyyteen liittyen *sign language contact*, *contact between two sign languages* ja *code-switching* sekä huulioon liittyen *mouthings*.

Tutkimustyöni tavoite muuttui huomattavasti, kun olin alkanut tutustua kirjallisuuteen ja selkeni vasta, kun olin keskustellut useamman kerran tilaajan kanssa. Lopullinen tavoitteeni oli ymmärtää mahdollisimman syvällisesti ja laajasti, mitä korpuksen perusannotointi tarkoittaa ja vaatii, kerätä tätä ymmärrystä ja relevantteja tutkimuksia, sivustoja, ohjeita ja muita dokumentteja tulevia annotoijia varten.

3 SUOMENRUOTSALAINEN VIITTOMAKIELI

3.1 Historiaa

Suomalainen, suomenruotsalainen ja ruotsalainen viittomakieli ovat läheisiä sukukieliä. Suomen ensimmäisen kuurojen koulun perusti Tukholman Manilla-koulussa opiskellut kuuro porvoolainen Carl Oscar Malm vuonna 1846 Porvooseen. Opetuskielenä hän käytti opiskelukieltänsä eli silloista ruotsalaista viittomakieltä. Malmin käyttämä viittomakieli levisi vähitellen Malmin ja hänen oppilaidensa mukana muualle Suomeen, ja sitä pidetään tämän päivän suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen perustana. (Rainò 2004, 22–23.)

Suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli alkoivat erkaantua 1800-luvun lopussa, kun Suomessakin siirryttiin oralistiseen kuurojen opetukseen, jossa pääpaino oli puhumisessa ja kirjoitetun kielen opetuksessa ja viittomakielen käytöstä pahimmillaan jopa rangaistiin. Tällöin ruotsinkielisten perheiden kuurot lapset alkoivat käydä ruotsinkielistä kuurojen koulua joko Pietarsaassa tai Porvoossa ja suomenkielisten perheiden lapset suomenkielisiä kuurojen kouluja eri puolilla Suomea. (Savolainen 2009, 85.)

Pietarsaaren koulu lakkautettiin jo vuonna 1932, jolloin Porvoon koulu jäi ainoaksi vaihtoehdoksi ruotsinkielisille kuuroille (Hoyer & Kronlund-Saarikoski 2002, 16). Porvoon koulussa oppilaiden määrä väheni 1990-luvun alussa, koska osa vanhemmista oli tyytymättömiä opetuksen tasoon. Koulu lakkautettiin vuonna 1993 oppilaiden vähyden vuoksi. Vasta lakkauttamisen jälkeen tajuttiin, miten tärkeä Porvoon ruotsinkielinen kuurojen koulu oli ollut suomenruotsalaisen viittomakielen säilyttäjänä. Koulun sulkemisen jälkeen ruotsinkielisten perheiden kuurot lapset alkoivat käydä suomenkielistä kuurojen koulua tai lähikoulua viittomakielen tulkkauksen kautta integroituna. Näin viittomakielen luonteva siirtyminen kouluympäristössä vanhemmilta oppilailta nuoremmille katkesi ja suomenruotsalainen viittomakieli jäi vähitellen suomalaisen viittomakielen alle. Useat perheet muuttivat Ruotsiin, koska siellä kuurojen kouluissa oli tarjolla kaksikielistä opetusta, jossa kirjoitettu kieli oli ruotsi ja viittomakieli suomenruotsalaisen viittomakielen sukulaiskieli, ruotsalainen viittomakieli. Monet muuttajista jäivät asumaan Ruotsiin, ja näin Suomesta hävisi yhdestä sukupolvesta monta suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjää. (Hoyer 2012c, 234–235.)

Vielä vuonna 1985 suomenruotsalaista viittomakieltä pidettiin suomalaisen viittomakielen murteena (Rissanen 1985, 14) ja suomenruotsalaisten kuurojen viittomistapaa kutsuttiin Porvoon koulun mukaan ”porvooolaiseksi”, Borgåtecken (Hoyer 2012c, 238). Kuitenkin Hoyerin (2005) saaman tiedon mukaan termiä *suomenruotsalainen viittomakieli* olisi käytetty ensimmäistä kertaa jo 1980-luvun lopulla Suomalaisen viittomakielen sanakirjatyön alkaessa (mt., 42).

1980-luvulla suomenruotsalaiset viittomakieliset alkoivat saada ääntään kuuluviin: 1981 perustettiin Porvoossa Porvoon koulun luokkatapaamisen jälkimainingeissa työryhmä, jonka tavoitteena oli tarjota toimintaa suomenruotsalaisille kuuroille. Vuonna 1984 Kuurojen Liiton liittokokouksessa päätettiin, että sääntöihin lisätään ruotsin kieli. Samassa yhteydessä aiemmin perustetun työryhmän nimi muutettiin Kuurojen Liiton ruotsinkieliseksi työryhmäksi (Dövas Förbunds svenska arbetsgrupp) ja liittoon palkattiin ruotsinkielinen sihteeri. Seuraavana vuonna järjestettiin seminaari suomenruotsalaisten kuurojen asemasta Helsingissä. Seminaarissa keskusteltiin muun muassa koulutusasioista: suomenruotsalaisella viittomakielellä viitottua tai edes ruotsiksi käännettyä materiaalia ei ollut. Seminaarin tuloksena liiton ruotsinkielinen toiminta haki ja sai taloudellista tukea toimintaansa ja Porvoossa

järjestettiin ensimmäinen, yhden vuoden kestänyt, tulkkauskurssi ruotsiksi. Seuraavana vuonna, 1986, liiton ruotsinkielinen toiminta sai pysyvän rahoituksen Raha-automaattiyhdistykseltä, jolloin liiton videotiedotteita alettiin kääntää ruotsiksi ja järjestää kursseja suomenruotsalaisille kuuroille. (Wallvik 2005, 122–124.)

1990-luvulla nousu jatkui: Vuonna 1991 suomenruotsalaiset kuurot saivat oman kuurojenpapin Ruotsalaisen kansanpuolueen eduskuntaryhmän ansiosta, ja vuonna 1993 järjestettiin ensimmäinen suomenruotsalaisten kuurojen kulttuuriseminaari. Suomenruotsalaisen viittomakielen katoamisesta oltiin huolissaan, ja vuonna 1995 lähetettiin Kuurojen Liiton hallitukselle ehdotus suomenruotsalaisen viittomakielen keräämisestä videoimalla. Tämä toteutui vuonna 1998, kun alettiin kerätä sitä materiaalia, josta syntyi 2002 *Se vårt språk* -sanakirja. Kuitenkin vielä vuonna 1997 suomenruotsalaisten kuurojen kulttuuriseminaarin aiheena oli ”Suomenruotsalainen viittomakieli – kieli vai murre”. Samana vuonna muistutettiin oikeusministeriötä, että viittomakielen asemaa tulisi tarkastella myös suomenruotsalaisten kuurojen näkökulmasta. Vuoden 1999 kulttuuriseminaarissa pohdittiin teeman mukaisesti, onko suomenruotsalaisten kuurojen kulttuuria enää tulevaisuudessa olemassa. Huolenaiheina olivat muun muassa suomenruotsalaisten kuurojen lasten koulukysymys, ruotsinkielisten viittomakielen tulkkien puute ja suomenruotsalaisen viittomakieliprojektin jatko. Seminaarissa asetettiin tavoitteita kielen ja kulttuurin säilymiseksi. (Wallvik 2005, 123–125.)

Tämän vuosituhanen alussa, vuonna 2002, perustettiin valtakunnallinen suomenruotsalaisten viittomakielisten yhdistys, Finlandssvenska teckenspråkiga, joka antoi vuonna 2005 oikeusministeriölle julkilausuman suomenruotsalaisesta viittomakielestä omana kielenään ja arvion sen käyttäjistä. Vuosina 2009–2012 käännettiin kirkollisia tekstejä suomenruotsalaiselle viittomakielelle. Vuonna 2012 suomenruotsalainen viittomakieli sai edustajat Kotimaisten kielten keskuksen viittomakielen (myöhemmin viittomakielten) lautakuntaan. Vuonna 2013 suomenruotsalainen viittomakieli listattiin Keski-Lancashiren yliopiston (UCL), Unescon ja uhanalaisten kielten säätiön (FEL) projektin myötä UCL:n uhanalaisten viittomakielten listalle, ja seuraavana vuonna myönnettiin neljännesmiljoonan euron valtionavustus suomenruotsalaisen viittomakielen elvytystyötä varten. (University of Central Lancashire 2020; Andersson-Koski 2015, 78–79.)

Vuonna 2015 astui voimaan viittomakielilaki edistämään viittomakielisten kielellisten oikeuksien toteutumista. Laissa mainitaan sekä suomalainen että suomenruotsalainen viittomakieli. (Viittomakielilaki 359/2015.)

Ensimmäisen Livs-projektin (2015–2017) tavoitteena oli vahvistaa suomenruotsalaisten viittomakielisten identiteettiä sekä kieli- ja kulttuuritietoisuutta. Lisäksi projektissa koulutettiin ohjaajia ja kielimalleja projektin toiseen vaiheeseen ja kerättiin suomenruotsalaisella viittomakielellä viitottua materiaalia. Projektin toisessa osassa (Livs 2 vuosina 2018–2020) tavoitteena oli saada lisää suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkeja. Sitä tehtiin vahvistamalla suomenruotsalaisten tulkkien kokemusta ja opettamalla ruotsia ja suomenruotsalaista viittomakieltä suomenkielisille viittomakielen tulkeille. Mukana oli niin kokeneita kuin vasta tulkikoulutuksessa olevia tulkkeja. (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2020.)

3.2 Nykytilanne

Elvytystyön ansiosta suomenruotsalaisen viittomakieli näkyy nyt huomattavasti enemmän niin kuurojen yhteisössä kuin sen ulkopuolellakin. Yleisradio on näyttänyt Yle Arenassa suomenruotsalaiselle viittomakielelle tulkattuna jo kaksi kertaa tasavallan presidentin uudenvuodenpuheen ja Lucian kruunajaiset, lisäksi vuoden 2019 eduskuntavaalien suuri vaalikeskustelu tulkattiin ensimmäistä kertaa myös toiselle kotimaiselle viittomakielellemme. Finlandssvenska teckenspråkiga palkitsi 2019 Ylen ruotsinkielisen lastenohjelman, BUU-klubbenin, suomenruotsalaisesta viittomakielityöstä: BUU-klubbenissa käytettiin suomenruotsalaisesta viittomakielestä lainattuja viittomia puheen tukena monessa jaksossa ja kuusi jaksoa Bärtil-sarjasta tulkattiin suomenruotsalaiselle viittomakielelle (Högberg 2019).

Viranomaisten (muun muassa Kelan) verkkosivujen sisältöjä on viime vuosina tuotettu myös suomenruotsalaisella viittomakielellä. Maaliskuusta 2020 alkaen Suomen hallituksen tiedotustilaisuudet on tulkattu suomalaiselle viittomakielelle. Tiedotustilaisuuksiin liittyvät tiedotteet on käännetty suomenruotsalaiselle viittomakielelle ja ne ovat nähtävissä valtioneuvoston sivuilla (Valtioneuvosto 2020).

Kuurojen Liitossa aloitettiin vuonna 2019 kielineuvonta. Kielineuvojilta voi kysyä neuvoa suomalaiseen tai suomenruotsalaiseen viittomakieleen liittyen joko näillä kielillä viittoen tai suomeksi, ruotsiksi tai englanniksi. Kielineuvonta on yksi niistä

tahoista, joka odottaa suomenruotsalaisen viittomakielen korpuksen annotoinnin valmistumista, jotta he voisivat kartoittaa kysytyjä asioita myös sen perusteella. (Keski-Levijoki 2019.)

3.3 Oma kieli ja kulttuuri

Kuurojen Liiton suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimusprojekti (1998–2002) keskittyi suomenruotsalaisen viittomakielen leksikkoon eli sanastoon. Haastatteluaineiston (katso luku 2.3) analyysissä keskityttiin sellaisiin viittomiin, joita ei ollut vuoden 1998 Suomalaisen viittomakielen perussanakirjassa ja niitä verrattiin vuoden 1997 ruotsalaisen viittomakielen leksikkoon (svensk teckenspråklexicon). Osalle poimituista viittomista löytyi vastaava tai hyvin samantapainen vastine ruotsalaisesta viittomakielestä. Tarkemman analyysin johtopäätöksenä oli, että suomalaisessa ja suomenruotsalaisessa viittomakielessä on hyvin suuri osa yhteistä leksikkoa, joista osa kuitenkin eroaa toisistaan rakenteeltaan, merkitykseltään tai käyttötarkoitukseltaan. Suomenruotsalaisen viittomakielen leksikossa on paljon myös omaperäisiä viittomia. (Hoyer 2004, 11–12.)

Näkyvin ero näiden suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen välillä on huulion käytössä: suomalaisessa viittomakielessä käytetään viittomakielisten huulioiden lisäksi suomenkielisiin sanahahmoihin perustuvia huulioita, kun taas suomenruotsalaisessa viittomakielessä käytetään ruotsiin perustuvia sanahahmoja (katso tarkemmin luku 6.1.1). (Hoyer 2004, 12–13.)

Puhuttu kieli vaikuttaa myös viittomiin: tyypillisesti yhdyssanoihin ja fraaseihin. Esimerkiksi suomalaisella viittomakielellä viitotaan *aamupala* AAMU+PALA, kun taas suomenruotsalaisessa viittomakielessä se viitotaan AAMU+RUOKA (morgonmål). Suomalaisessa viittomakielessä tietokone viitotaan TIETO+KONE, mutta suomenruotsalaisessa viittomakielessä sille oma viittomansa DATOR. Ruotsin kieli näkyy suomenruotsalaisessa viittomakielessä muun muassa sellaisissa fraaseissa kuin KÄNNA IGEN ja GÅ BRA, joissa käytetään ruotsin kielen mukaisia viittomia. Joskus puhutun kielen samankaltaisen mutta eri merkityksisen sanan merkitys laajenee viittomakielessä. Suomalaisessa viittomakielessä muun muassa KURI-viittoman merkitys on laajentunut, ja sitä käytetään merkitsemään myös (lääke)kuuria. Suomenruotsalaisessa viittomakielessä viittoma merkitsee Hoyerin mukaan vain kuria. Ruotsin kielessä sen sijaan sanat *ond* ja *ont* näyttävät kirjoitettuna

tai kuulostavat lausuttuna hyvin samankaltaisilta ja niinpä suomenruotsalaisessa viittomakielessä viittoma OND voi merkitä myös verbiä *sattua*. (Hoyer 2004, 13; 15–18; Hoyer 2012c.)

Sormiaakkosen sisältävissä viittomissa sormiaakkosena käytetään puhutun kielen sanan ensimmäistä kirjainta. Sekä suomalaisessa että suomenruotsalaisessa viittomakielessä tällaisia ovat esimerkiksi viikonpäivät. Suomalaisessa viittomakielessä KESKIVIIKKO viitotaan K-sormiaakkosella, kun taas suomenruotsalaisessa viittomakielessä se viitotaan O-sormiaakkosella (onsdag). Suomenruotsalaisessa viittomakielessä saattaa olla suomalaista viittomakieltä enemmän leksikaalistuneita sormiaakkosviittomia, joissa sormitetaan koko sana. Sanat ovat tällöin hyvin lyhyitä ruotsin kielen sanoja, kuten BY, TUR, UT, VAN tai ÖL. Lisäksi suomenruotsalaisessa viittomakielessä on monia viittomia, joiden liike alkaa koskettamalla nenänsivua. Niiden ruotsinkielinen vastine alkaa nasaalilla n-kirjaimella. Nenän koskettaminen juontaa juurensa oralistiseen kuurojen opetukseen, jossa oppilaiden piti tunnustella nenän värähtelyä n-äännettä ääneen lausuttaessa. Tällaisia viittomia ovat esimerkiksi NÅL, NORGE, NOVEMBER ja NUMMER. (Hoyer 2004, 14–15.)

Kulttuuri näkyy luonnollisesti myös kotimaisissa viittomakielissämme. Suomalainen viittomakieli pohjautuu paljolti suomenkieliseen kulttuuriin, kun taas suomenruotsalainen viittomakieli saa vaikutteita myös suomenruotsalaisesta ja ruotsalaisesta kulttuurista. (Institutet för de inhemska språken 2020.) Suomenruotsalaisen viittomakielen avoimessa verkkosanakirja-SignWikissä on videoita, joissa suomenruotsalaiset viittomakieliset kertovat muun muassa Lucia-juhlasta, Pohjanmaan pääsiäisperinteistä, Porvoon Runebergin päivän juhlaparaatista ja Porvoon kuurojen koulun laskiaispäivän perinteestä (Kuurojen Liitto 2017c).

Suomen länsirannikon ruotsinkielisillä alueilla voi elää miltei ilman suomalaisen viittomakielen vaikutusta. Mitä lähemmäs maantieteellisesti mennään Ruotsia, sitä enemmän kuurot seuraavat mediaa myös ruotsalaisella viittomakielellä. Joidenkin Ruotsia lähellä asuvien mielestä on jopa helpompaa seurata ruotsalaista viittomakieltä kuin suomalaista (Hoyer 2000, 43–49). Etelä-Suomessa kielikontaktit kummankin puhutun ja viittomakielen välillä ovat luonnollinen osa viittomakielisten elämää. Toki kaikkialla Suomessa tiivein kielikontakti syntyy, jos perheessä käytetään päivittäin

kumpaakin kotimaista viittomakieltä. Yhteistä ymmärrystä ei ole tutkittu, mutta Hoyer (2004) arvelee, että suomenruotsalaisilla kuuroilla ei yleensä ole vaikeuksia ymmärtää suomalaista viittomakieltä, kun taas suomalaista viittomakieltä käyttävien voi olla vaikeaa ymmärtää suomenruotsalaisten kuurojen keskinäistä keskustelua. Hoyer toteaa, että suomenruotsalaiset kuurot yleensä mukauttavat viittomistaan suomalaista viittomakieltä käyttävälle ymmärrettäväksi. (Mt., 6–9).

3.4 Suomenruotsalaisen viittomakielen kielisuunnitelma

Suomenruotsalaisten viittomakielisten yhdistyksen, Finlandssvenska teckenspråkigan, toiminta-ajatus on ollut perustamisesta lähtien vähemmistökielen, kulttuurin ja yhteisön säilyttäminen. Uhanalaisen kielen säilyttämistoimenpiteet julkaistiin vuonna 2012, kun yhdistys teki Kuurojen Liiton kieliasiantuntijoiden kanssa yhteistyössä suomenruotsalaisen viittomakielen kielisuunnitelman (språkplan för finlandssvenskt teckenspråk). (Andersson-Koski 2015, 9.)

Kielisuunnitelman pitkän aikavälin tavoite on estää kielen katoaminen kielen elvytyksen ja kielenkäyttäjien kieli-identiteetin vahvistamisen ja tietoisuuden lisäämisen avulla sekä saada kielenkäyttäjien määrää kasvatettua. Sen lisäksi suunnitelmassa on viiden vuoden tavoite; uusimmassa versiossa vuosille 2017–2022 on yhdeksän lyhyen välin tavoitetta. Konkreettiset toimenpiteet on jaettu viiden pääotsikon alle, jotka ovat 1. kielipolitiikka ja oikeuksienvalvonta, 2. tutkimus, 3. kielen oppiminen ja saavutettavuus, 4. tulkkaus ja kääntäminen sekä 5. media, kommunikaatio ja kulttuuri. (Finlandssvenska teckenspråkiga 2017, 1–2 ja 4–8.)

Kielen tutkimuksen osiossa on lueteltu kuusi välttämätöntä toimenpidettä. Niitä ovat muun muassa kielen perustutkimus kaikilla sen osa-alueilla, Se vårt språk - videohaastatteluiden lupien laajentaminen niin, että materiaalia voitaisiin käyttää verkossa esimerkiksi opetuksessa, ja korpusmateriaalin annotoinnin resurssien lisääminen. Korpuksella tarkoitetaan tässä Jyväskylän yliopiston keräämää videoaineistoa. Lisäksi on jatkuvan ylläpidon ja kehittämisen takaaminen Suomen viittomakielten kaikille avoimen sanakirjasivuston SignWikin kehittämistyössä. (Finlandssvenska teckenspråkiga 2017, 4–5)

4 SUOMEN VIITTOMAKIELTEN KORPUKSET

4.1 Kipo-korpus

Suomalaisen viittomakielen ensimmäinen korpus oli Kuurojen Liiton ja Humanistisen ammattikorkeakoulun Korpus- ja SignWiki-hankkeessa 2013–2015 syntynyt Kipo-korpus, jossa on miltei 2,5 tuntia annotoitua viittomakielistä tekstiä. Aineistona on Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma (kipo). Kipo-korpuksen annotoinnissa käytettiin ensimmäistä kertaa Suomessa id-glossausta, jossa jokaiselle viittomalle annetaan ainutlaatuinen nimi. (Kuurojen Liitto 2015.)

Kipo-korpus annotoitiin ELAN-ohjelmalla. Jokainen korpuksesta tunnistetusta lekseemistä (vastaa periaatteessa sanakirjaviittoman perusmuotoa) tallennettiin Kipo-korpuksen leksikkotietokantaan sen id-glossi, kuvat ja videot viittoman perusmuodosta ja rinnakkaismuodoista, viittoman käänkösvastineet suomeksi ja annotointia koskevat muistiinpanot. Leksikkotietokanta julkaistiin Signbankissä vuonna 2017. (Nordlund & Savolainen 2017, 1; 6.)

Kipo-korpustyössä keskityttiin leksikaalisten viittomien id-glossaukseen ja sen annotointimenetelmän kehittämiseen. Leksikaalisten viittomien lisäksi tunnistettiin ja merkittiin osittain leksikaalisista viittomista kuvailevat viittomat (kv) ja osoitukset (os), jotta niihin voidaan myöhemmin palata ja tutkia tarkemmin. Leksikaalistumattomat eleet merkittiin tunnisteella *ele*. (Nordlund & Savolainen 2017, 1; Johnston 2019, 15.)

4.2 Suomen viittomakielten korpusprojekti

Suomen viittomakielten korpustyö aloitettiin Jyväskylän yliopistossa vuonna 2014. Neljän vuoden mittaisen korpusprojektin aikana kuvattiin 103 viittomakielisen viittomista. Heistä 91 käytti äidinkielenään suomalaista viittomakieltä ja 12 suomenruotsalaista viittomakieltä. Vuonna 2019 julkaistiin korpuksen ensimmäinen osakokonaisuus, jossa on yli 14 tuntia suomalaisen viittomakielen materiaalia 21 viittojalta. Korpus on annotoitu ELAN-ohjelmalla käyttäen Jyväskylän yliopiston viittomakielen keskuksen ja Kuurojen Liiton yhdessä luomaa Suomen Signbank -leksikkotietokantaa. (Jyväskylän yliopisto 2019.)

Korpusannotoinnissa käytetään neljää luokkatunnistinta, jotta juuri sen luokan viittomaa on helppo hakea hakutoiminnolla: numeraalit, kuvailevat viittomat,

elemäiset viittomat ja sormiaakkoset. Kiinteillä viittomilla ei ole omaa luokkatunnistinta, vaan ne merkitään joko yksi- tai useampisanaisilla glosseilla (esim. KOIRA, MENNÄ-KOTIIN). Perusannotoinnissa eleiksi merkitään kaikki sellaiset viittomat, jotka eivät kuulu edellä mainittuihin luokkiin. Vakiintuneet eleet annotoidaan glossein (HEI-KUULE_ele), kuten kiinteät viittomat, muut merkitään vain tunnuksella _ele. (Salonen ym. 2019, 11; 20.)

Projektissa on keskitytty id-glosseihin perustuvaan perusannotointiin, mutta joitain kieliopillisia piirteitä on myös merkitty korpukseen. Ne on merkitty @-merkillä, kuten Ruotsissa, koska merkki on helppo erottaa tekstistä. Kieliopilliset piirteet merkitään tytärriville manuaalisesti. Kaikkia niistä ei siirretä Signbankiin. Seuraavia kieliopillisia piirteitä on annotoitu:

kielto (@neg, @pp=pään pudistus)
 monikko ja toisto (@toisto)
 listapoiju (@poijul)
 yhdysviittoma (@y, esimerkiksi VIITTOMAKIELI)
 sormiaakkosia sisältävät viittomat (@sv)
 lainaviittomat (@lv)
 epäselvät viittomat (@epä=epäselvä, @hv=hakea viittomaa,
 @kes=keskeytynyt viittoma)
 käden jähmettyminen (@j)
 pään nyökkäys ja pudistus (@pn, @pp)

4.3 Suomenruotsalaisen viittomakielen korpukseen soveltuvat aineistot

Jyväskylän yliopiston keräämää suomenruotsalaisen viittomakielen videoaineistoa ei ole vielä annotoitu. Se edustaa nykykieltä, kun taas Kuurojen Liiton Se vårt språk -aineisto edustaa vanhempaa, osittain jo kadonnutta, kielenkäyttöä. Annotoimattomia suomenruotsalaisia korpukseen sopivia aineistoja ovat myös Suomen viittomakielten kaikille avoimen sanakirjasivuston SignWikin, suomenruotsalaisen viittomakielen puolelle tallennetut videoaineistot, joissa suomenruotsalaiset viittomakieliset kertovat tarinoita ja keskustelevat keskenään (Kuurojen Liitto 2017a). Helsingin yliopistolla on yksi nykykielinen tulkkauksesta litteroitu suomenruotsalainen haastattelu, joka oli osana ”100 suomalaista kielellistä

elämäkertaa” -hankkeessa. Lisäksi on tulossa suomenruotsin kielibarometriin (språkbarometer) ja viitottuihin muistoihin liittyvää aineistoa suomenruotsalaisella viittomakielellä (Savolainen 2020). Sitä mukaa, kun suomenruotsalaisella viittomakielellä viestitään julkisesti, syntyy myös mahdollisia korpusaineistoja.

5 VIITTOMAKIELTEN ANNOTOINTIKÄYTÄNTÖJÄ

5.1 Viittomakielen korpusten ja annotoinnin yhtenäistämisen historiaa

Eri kokoisia viittomakielen korpuksia on tehty monessa maassa eri maanosissa. Vuonna 2012 Reiner Konrad taulukoi 17 korpusprojektia, joissa on tutkittu 17 eri viittomakieltä. Näistä 11 on eurooppalaisia viittomakieliiä (saksalainen, saksansveitsiläinen, itävaltalainen, hollantilainen, irlantilainen, britannialainen, ranskalainen, espanjalainen, tanskalainen, islantilainen, ruotsalainen), kaksi oseanialaisia (australialainen ja uusiseelantilainen), kaksi aasialaisia (korealainen ja balilainen), yksi amerikkalainen viittomakieli (ASL) ja yksi afrikkalainen (malilainen) viittomakieli. Varsinainen korpustyö näyttää alkaneen kaikkialla 2000-luvulla, mutta korpusmateriaalia on jonkin verran jo viime vuosituhanelta, aikaisimmat ovat Yhdysvaltojen kuurojen liiton (National Association of Deaf) tuottamia amerikkalaisen viittomakielen videoita vuosilta 1910–1920. Australialaisen viittomakielen korpus oli ensimmäinen laatuaan, sen kannoilla tulivat hollantilaisen, ruotsalaisen ja brittiläisen viittomakielen korpukset. (Mt.; Takkinen ym. 2020, 63.)

Sittemmin on aloitettu ja julkaistu uusia korpuksia sekä edellä mainituissa maissa että muualla, muun muassa Suomessa, Norjassa, Puolassa, Belgiassa, Italiassa, Sloveniassa, Yhdysvalloissa ja Japanissa (Mesch 2015, 4).

Vuosina 2003–2004 EU-rahoitteisen kulttuuriperintöprojektin European Cultural Heritage Online (ECHO-projekti) liittyen kerättiin, tallennettiin, annotoitiin ja julkistettiin ensimmäistä kertaa internetissä viittomakielisiä korpuksia. Aineistot tuotettiin hollantilaisesta, brittiläisestä ja ruotsalaisesta viittomakielestä. Annotoinnissa testattiin myös ensimmäistä kertaa ELAN-ohjelmaa. Se havaittiin käyttökelpoiseksi työkaluksi viittomakielen annotointiin, koska sen avulla annotoinnit sai tallennettua sellaiseen muotoon, että ne saa tallennettua leksikkotietokantaan. Lisäksi annotoinnit saa liitettyä suoraan haluttuun kohtaan videossa. Tavoitteena oli luoda sellainen annotointijärjestelmä, joka hyödyttäisi mahdollisimman monia

tutkijoita eli jossa tiedon etsiminen aineistosta olisi mahdollisimman jouhevaa. Tässä yhteydessä lausetasoinen käännös puhutulle kielelle nähtiin hyödylliseksi, koska sen avulla voi luoda pikaisen katsauksen aineistoon. (Crasborn, Mesch, Waters, Nonhebel, van der Kooij, Wall & Bergman 2007, 536–540; Mesch 2015, 2–3).

Tutkimusryhmä havaitsi pian, että yhtenäisen annotointijärjestelmän luominen vaatii jatkuvia analyttisiä päätöksiä. Muun muassa kun päätettiin kirjoittaa lausetasoiset käännökset, piti päättää, mikä katsotaan viittomakieliseksi lauseeksi (Crasborn ym. 2007, 547). Myös viittoman pituus on määriteltävä, kun luodaan annotointisolua (videoon ajallisesti kytketty paikka) glossille.

Projektissa syntyi ehdotus sellaiselle vähimmäismäärälle ELAN-rivejä, joka kattaa sellaisen perusannotoinnin, josta on hyötyä mahdollisimman monenlaiseen tutkimukseen. Glossaukset kirjoitettiin kunkin osallistujamaan puhutulla kielellä ja niistä pyrittiin tekemään niin yleiset kuin mahdollista ilman morfologista tietoa. Projektissa muut kuin leksikaaliset viittomat merkittiin etuliitteillä. Polykomponentiaaliset (nykyisin kuvailevat) muodot (polycomponential form) merkittiin etuliitteellä *p*-, eleet (gesture) *g*- ja sormitukset (fingerspelling) *fs*-. Ei-manuaalisten elementtien riveille merkittiin pään, kulmakarvojen, poskien ja silmien liikkeet sekä katseen suunta. Uutena rivinä otettiin käyttöön rivi suun ja kielen liikkeille. (Crasborn ym. 2007, 549–551.)

Vuonna 2008 alkoi Hollannin tieteellisen tutkimuksen organisaation (NWO) rahoittama kolmivuotinen projekti nimeltä Sign Linguistics Corpora Network (SLCN, "viittomalingvistiikan korpusverkosto"), jonka tavoitteena oli kerätä ja vahvistaa olemassa olevaa tietoa viittomakielten korpusten luomisesta ja hyödyntämisestä ja tehdä suunnitelma tulevien vuosikymmenten korkealaatuiselle tutkimukselle. Projektin puitteissa järjestettiin neljä pientä kansainvälistä työpajaa ja loppuseminaari. Projekti onnistui tavoitteissaan erinomaisesti: työpajoissa eri puolilta tulevat korpustutkijat jakoivat tietoaan korpusten luomisesta ja käyttämisestä. Se kannusti yhtenäistämään tiedonkeruuta ja annotointitapoja ja antoi monille maille (muun muassa Suomelle ja Ruotsille) pontta hakea rahoitusta kansallisen viittomakielen korpuksen luomiseksi. (Radboud University 2020a.)

Korpusverkostoprojektia seurasi Radboudin yliopiston ja Lontoon University Collegen yhteinen projekti Digging into Signs (2014–2015), jonka tavoitteena oli luoda selkeät

yhteiset käytännöt viittomakielten annotointiin niin, että korpuksia voi käyttää maksimaalisesti eri tutkimustarkoituksiin ja että eri viittomakielten välillä voisi tehdä poikittaistutkimusta. Yhtenäisten ohjeiden ensimmäinen askel oli kehittää yhteistä pohjaa hollantilaisen ja brittiläisen viittomakielen valmiiden korpusten glossaukseen, etsiä eroavaisuuksia ja perustella valittuja käytäntöjä. (Crasborn, Bank & Cormier 2015, 1; Radboud University 2020b.) Loppuseminaarissa 18 eri viittomakielen tutkijaryhmää esitteli korpustensa annotointikäytäntöjä (Mesch 2015, 3).

Australialaisen viittomakielen annotointiohjeet ovat Euroopan viittomakielistä poiketen yhden tutkijan nimellä. Trevor Johnston alkoi koota ohjeita vuonna 2005, mutta ohjeisiin ovat olleet vaikuttamassa myös muun muassa ruotsalaisen, hollantilaisen ja brittiläisen viittomakielen tutkijoita sekä suuri määrä australialaisen viittomakielen tutkimusapulaisia, jatko-opiskelijoita ja annotoijia (Johnston 2019, 1).

5.2 Annotointiohjeiden ja -käytäntöjen vertailua

Tutkin suomalaisen, ruotsalaisen, australialaisen, brittiläisen ja hollantilaisen viittomakielen annotointiohjeita ja valitsin muutamia kohtia, jotka kuvaavat ohjeiden eroavaisuuksista ja yhtäläisyyksistä esimerkinomaisesti. Valitsin nämä neljä vierasta kieltä sen perusteella, että niiden korpuksat ja samalla annotointikäytännöt ovat vanhimmat ja kehittäjät ovat olleet mukana kaikissa annotoinnin yhtenäistämiprojekteissa. Ruotsalaisen viittomakielen annotointi kiinnostaa luonnollisesti siksikin, että se on glossattu ruotsiksi, kuten myös suomenruotsalaisen viittomakielen glossaus tullaan tekemään.

Kipo-korpuksen annotointikäytännöt ovat vuodelta 2017, Jyväskylän yliopiston korpusprojektin annotointiohjeet vuodelta 2019. Hollantilaisen viittomakielen käytännöt on päivitetty vuonna 2015, brittiläisen 2017, ruotsalaisen 2018 ja australialaisen 2019.

Australialaisen viittomakielen (Auslan) ohjeet ovat kaikkein laajimmat (105 sivua) ja niissä on glossausohjeet korpuksen kolmivaiheiseen annotointiin (Johnston 2019).

Kaikissa annotointikäytännöissä on määritelty **viittoman ja/tai annotointisolun pituus**. Ainoastaan ruotsalaisen viittomakielen korpuksessa viittoman siirtymäliikettä ei oteta mukaan viittomasoluun. (Salonen ym. 2019, 6; Crasborn ym. 2015b, 12; Johnston 2019, 47; Wallin & Mesch 2018, 8.)

Kaikissa viidessä viittomakielessä **kummallekin kädelle on oma glossausrivinsä**. Ruotsin käytäntö eroaa muista siinä, että siinä annotoija tutkii ensin, kumpi on viittojan dominoiva/aktiivinen käsi. Sillä kädellä artikuloitut viittomat glossataan dominoivan käden riville (Glosa_DH) ja ei-dominoivan käden glossit toisen käden riville (Glosa_NonDH) (Wallin & Mesch 2018, 3). Auslanin korpuksen annotointiohjeet tehnyt Johnston (2019) mainitsee tämän Ruotsissa käytetyn merkitsemistavan ja toteaa, että annotoija pääsee vähemmällä pähkäilyllä, kun merkitsee kaikki viittojan oikealla kädellä tuottamat viittomat oikean käden glossausriville ja vasemmalle omalleen sen sijaan, että joutuu muistelemaan, onko viittoja oikea- vai vasenkätinen (mt., 14). Muissa vertailemissani viittomakielissä käytetään Auslanin käytäntöä.

Suomalaisen viittomakielen (SVK) Kipo-korpuksessa glossin nimeen lisättiin aluksi numero (RAHA.1, RAHA.2), jos tuli tarve antaa **usealle lekseemille sama glossi**. Työryhmä pohti merkinnän muuttamista kirjaimiksi (RAHA.a, RAHA.b), mutta huomasi pian, etteivät numerot eivätkä kirjaimet auta muistamaan, mihin lekseemiin viitataan, jolloin annotoidessa syntyy helposti virheitä. Glossin perään alettiin merkitä lekseemit erottava tekijä (esimerkiksi RAHA(ykät) – RAHA(kkät), jossa ykät=yksikätkäinen ja kkät=kaksikätkäinen). (Nordlund & Savolainen. 2017, 1; 7.)

Suomen viittomakielten korpusprojektin annotointiohjeissa samaglossisiin lekseemeihin merkitään glossiin liike-, käsimuoto- tai paikkatarkenne (TEHDÄ (BB) vs TEHDÄ (SS), jossa tarkenteilla viitataan viittoman käsimuotoon, joka näissä viittomissa on kummassakin kädessä sama). Ruotsalaisessa viittomakielessä (STS) toimitaan samalla tavoin. On kuitenkin huomattava, että monet käsimuotojen nimet on johdettu sormiaakkosista. Koska STS:ssä käytetään eri sormiaakkosia kuin SVK:ssa, samannäköinen käsimuotomerkintä voi tarkoittaa aivan erilaista käsimuotoa. Huomionarvoista on kuitenkin se, että SignWikin mukaan suomenruotsalaisessa viittomakielessä käytetään näitä niin kutsuttuja suomalaisen viittomakielen vanhoja sormiaakkosia aktiivisemmin kuin uusia suomalaisen viittomakielen sormiaakkosia (Kuurojen Liitto 2017b).

Esimerkki:

STS: ENSAM(B) – ENSAM(L), jossa B-käsimuoto vastaa SVK:n käsimuotoa Å ja L käsimuotoa G (katso liite 2)

(Salonen ym. 2019, 12 ja 22–23; Wallin & Mesch 2018, 13.)

Digging into Signs -ohjeissa käytetään nimitystä leksikaaliset variantit (lexical variants), kun eri lekseemille annetaan sama glossi. Brittiläisessä viittomakielessä (BSL) merkitään toisesta lekseemistä alkaen numero (SIGN, SIGN₀₀, SIGN₀₁), hollantilaisessa viittomakielessä (NGT) aakkonen (SIGN-A, SIGN-B). Auslanissa käytettiin aiemmin BSL:n tavoin numeroita mutta nykyisin muuta vihjettä (esimerkiksi FINISH.FIVE). (Crasborn ym. 2015b, 5; Johnston 2019, 22.)

Osoitukset merkitään SVK:ssa lyhenteellä. Itseen osoittaminen eli minä merkitään Kipo-korpuksessa os:1 ja korpusprojektissa OS:minä. Kummassakin korpuksessa vain muutamat osoitukset on merkitty erikseen. Näitä ovat minän lisäksi omistusta ilmaiseva os_OMA/OMA ja ITSE/JOKAINEN (Nordlund & Savolainen 2017, 13; Salonen ym. 2019, 13).

Ruotsin annotointiohjeissa on pitkä lista erilaisia osoitusviittomien (pekning) merkintätapoja, koska itse glossi sisältää kaiken tiedon osoituksesta.

Esimerkkejä:

PRO₁ – viittaus itseen eli minä

PEK> – viittaus omaan kehonosaan tai johonkin tilassa olevaan konkreettiseen asiaan

PEK.PLATS.DÄR – osoitus muualla olevaan paikkaan

(Wallin & Mesch 2018, 12-14).

Auslanissa, NGT:ssä ja BSL:ssä osoituksen (pointing) merkintä on PT, johon lisätään tietoa osoituksesta. Itseen viittaaminen merkitään seuraavasti

Auslan ja BSL: PT:PRO₁SG (jossa SG=singular eli yksikkö)

NGT: PT₁

Ruotsalaisen, australialaisen ja brittiläisen viittomakielen annotointiohjeissa erotetaan huomattavasti enemmän erilaisia osoituksia kuin hollantilaisen tai suomalaisen. (Johnston 2019, 27; Cormier, Fenlon, Gulamani & Smith 2017, 8; Crasborn ym. 2015b, 15.)

Perusnumeraalien annotointitapa vaihtelee kielittäin:

SVK, Kipo-korpus: num_TUHAT num_YHDEKSÄNSATAA
num_YHDEKSÄNKYMMENTÄ num_YKSI '1991'

SVK, korpusprojekti: TUHAT-YHDEKSÄNSATAA-
KAHDEKSANKYMMENTÄ-KAKSI_num '1982'

STS: TJUGO^FEM '25'

Auslan: NINETEEN-EIGHTY-SEVEN tai ONE-NINE-EIGHT-SEVEN
'1987'

NGT: 182-A (variantti A)

BSL: NINETEEN^EIGHT^NINE '1989'

(Salonen ym. 2019, 14; Wallin & Mesch 2018, 15; Johnston 2019, 23; Crasborn ym. 2015b, 13; Cormier ym. 2017, 6.)

Viittomakielelle tyypillisissä **inkorporoituneissa numeraaleissa** käytetään myös erilaisia merkintätapoja:

SVK, Kipo-korpus: TUNTI(4), ehdotus, että myöhemmin TUNTI+4 'neljä tuntia'

SVK, korpusprojekti: NELJÄ-TUNTI_num 'neljä tuntia'

STS: ÅR+FYRA 'neljä vuotta'

Auslan: WEEK(TWO) 'kaksi viikkoa'

NGT: WEEK+3 'kolme viikkoa'

BSL: AGE-FOURTEEN '14-vuotias'

(Nordlund ym. 2015, 1; Salonen ym. 2019, 14; Wallin & Mesch 2018, 10; Johnston 2019, 23; Crasborn ym. 2015b, 13; Cormier ym. 2017, 6.)

Sormiaakkosten käyttäminen merkitään näissä viidessä viittomakielessä seuraavalla tavalla:

SVK, Kipo: sa_pekka (sa=sormiaakkoset)

SVK, korpusprojekti: p-e-k-k-a_sa

STS: KURT@b#WALLANDER@b@en (@b=bokstaving=sormitus,
@en=egennamn=erisnimi)

Auslan: FS:KATY FS:KENTWORTH (FS=fingerspelling)

NGT: #JOHAN #ROOS

BSL: FS:BARRY FS:JENKINS

Suomalaisessa viittomakielessä vanhat sormiaakkoset annotoidaan samalla tavalla kuin uudet mutta niistä laitetaan merkintä huomioita-riville. (Salonen ym. 2019, 20–

21; Wallin & Mesch 2018, 8; Johnston 2019, 46; Crasborn ym. 2015b, 17; Cormier ym. 2017, 7; 14.)

Viittomanimien annotointitavat eroavat huomattavasti. Kipo-korpuksessa käytetään etuliitettä nv (nimiviittoma). Jos henkilön viittoma perustuu johonkin viittomaan, se merkitään sulkuihin. Paikannimet kirjoitetaan suuraakkosilla etuliitteen kera. Jyväskylän yliopiston korpusprojektissa ihmisten viittomanimiä ei annotoida tietosuojasyistä ollenkaan, riville kirjoitetaan ainoastaan ”viittomanimi”. Paikkojen nimet kirjoitetaan kiinteiden viittomien glossien tavoin.

SVK, Kipo-korpus: nv_Kaisa, nv_JYVÄSKYLÄ, nv_Jokinen(JOKI)

SVK, korpusprojekti: tietoturvasyistä: viittomanimi

STS: LARS-WALLIN@en (en=egennamn)

Auslan: NS:PETER (NS=name sign)

NGT: *FIRST_NAME-LAST_NAME (*=viittomanimi), asteriskia ei käytetä paikannimissä

BSL: SN:PETER, SN:OSAMA-BIN-LADEN(BEARD), LONDON (SN=sign name)

(Nordlund ym. 2015, 14; Salonen ym. 2019, 13; Wallin & Mesch 2018, 16; Johnston 2019, 24; Crasborn ym. 2015b, 18; Cormier ym. 2017, 7.)

Hollannin viittomakielessä käytetään ainoana näistä viidestä erikoismerkkejä lyhenteiden sijaan. Merkintätapa saattaa olla tiiviimpi, mutta lyhenteet taas ovat

Ruotsalaista viittomakieltä lukuun ottamatta kaikkien näiden viittomakielten ELAN-annotointi on kytketty oman maansa viittomakielelle mukautettuun Signbank-tietokantaan. Auslanin ja BSL:n tietokannat toimivat sekä leksikaalisena tietokantana tutkijoille että avoimena sanakirjana kaikille, NGT:n tietokanta on vain tutkijoiden käytössä. (Crasborn, Bank & Cormier 2015, 2.)

Osa korpuksista, muun muassa hollantilaisen ja ruotsalaisen viittomakielen korpuksset, ovat täysin avoimia, eli niitä katsoa tai ne voi ladata kuka tahansa, mutta monet vaativat käyttöluvan, eikä lupaa ole aina helppo saada. Suomalaisen viittomakielen Kipo-korpus on vapaasti käytettävissä. Suomalaisen viittomakielten projektin suomalaisen viittomakielen osakorpuksen elisitoidut kertomukset ovat vapaasti saatavissa, muut osat ovat luvanvaraisia. Muista viittomakielistä ainakin saksalaisen viittomakielen (DGS) ja yksi amerikkalaisen viittomakielen (ASL) korpus

ovat vapaasti käytettävissä verkossa. (Kielipankki 2019; Kielipankki 2015; Savolainen 2020; Tukholman yliopisto 2020).

6 KIELIKONTAKTIEN VAIKUTUS SUOMENRUOTSALAISEN VIITTOMAKIELEN ANNOTOINTIIN

6.1 Puhutun kielen vaikutus viittomakieleen

Suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen silmiinpistävin erottava tekijä on ympäröivän puhutun kielen vaikutus huulioon. Suomalaisessa viittomakielessä käytetään suomen kielen sanahahmoihin perustuvia huulioita ja suomenruotsalaisessa viittomakielessä ruotsiin perustuvia. Hoyer arvelee, että suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen yhteisestä leksikosta suurin osaa erottaa vain erilainen huulio. (Hoyer 2004, 13.)

Suomen ja Ruotsin viittomakielisiin ei ole alkujaan kuulunut puhuttuun kieleen perustuvat sanahahmot huuliossa, vaan ne ovat tulleet viittomakieleen puheopetukseen keskittyvän ja puhetta arvostavan oralismin seurauksena. Suomen viittomakielten isän, Carl Oscar Malmin, viittomakieltä koskevista muistiinpanoista ei löydy mitään puhutun kielen huulioon viittaavaa, ei myöskään ruotsalaisen viittomakielen ensimmäisestä sanakirjasta. Vielä 1800-luvun loppupuolella erikielisistä perheistä tulevia kuuroja oppilaita opetettiin monissa kuurojen kouluissa sekaryhmissä äidinkielen tunteja lukuun ottamatta, eikä koulussa opetettu sanojen ääntämistä. Siksi voidaan olettaa, ettei puhuttuun kieleen perustuvia sanahahmoja käytetty silloisessa viittomakielessä. Ne alkoivat kuitenkin yleistyä jo ennen 1900-luvulle siirtymistä kuulevien pappien ja opettajien käyttämän kielen myötä ja jäivät lopullisesti viittomakielisiin puhemetodin rantauduttua Suomen kuurojen kouluihin ja puhutun kielen soluttautuessa viittomakieleen. (Rainò 2004, 40.)

Se vårt språk -aineiston glossauksen yhteydessä projektin työntekijät tekivät muistiinpanoja kunkin viittojan käyttämistä suomenkielisistä huulioista. Jokaisesta haastateltavasta on tehty omat muistiinpanot, joissa kerrotaan, missä kohdissa haastateltava käyttää suomen kieleen perustuvaa sanahahmoa huuliossa sekä minkä viittoman yhteydessä ja missä kohdassa videota (esimerkiksi: 30:14 HATTU, 34:04 AHKERA). Muistiinpanoista löytyy yhteenvedonomainen arkki, johon on merkitty, että a) yhdellä informantilla (eli haastateltavalla) ei suomenkielistä huuliota esiinny

ollenkaan, b) yksi informantti, joka on paljon suomalaista viittomakieltä käyttävien kanssa tekemisissä, käyttää 16 minuutin aikana 23 kertaa suomenkielistä huuliota, c) informantilla, jonka äidinkieli on suomalainen viittomakieli, on 11 suomenkielistä huuliota 16 minuutin aikana ja hän käyttää jossakin kohdassa aineistoa samassa lauseessa välillä suomenkielistä ja välillä ruotsinkielistä sanahahmohuuliota tietyn viittoman yhteydessä. (Hoyer & Kronlund-Saarikoski 1998–2002.)

Huulion annotointi ei kuulu perusannotointiin mutta huuliota on annotoitu ja annotointikäytäntöjä kehitetty muun muassa Auslanin, hollantilaisen ja ruotsalaisen viittomakielen korpustyössä (Johnston 2019, 52–55; Crasborn ym. 2015, 33–34; Mesch 2015, 32–33).

Puhuttu kieli vaikuttaa myös viittomiin. Suomenruotsalaisessa viittomakielessä käytetään Hoyerin (2004) mukaan enemmän leksikaalistuneita sormituksia (esimerkiksi BY, ÖL, VAN ja TUR) kuin suomalaisessa viittomakielessä. Monilla niillä on samanlainen vastine ruotsalaisessa viittomakielessä. (Mt., 14.) Toisaalta myös suomalaisessa viittomakielessä on sekä leksikaalistuneita sormituksia (TV, OK, TIISTAI), alkukirjainviittomia (PERJANTAI, TEE) ja sormiaakkosia sisältäviä yhdysviittomia (E-PILLERI, VIRUS), jotka on Suomen viittomakielten korpusprojektin osakorpuksessa annotoitu omiin soluihinsa mutta tytärriville on merkitty @sv, jotta ne ovat helposti löydettävissä tarkempaa tutkimusta varten (Salonen ym. 2019, 32).

6.2 Suomalaisen, ruotsalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielten kontakti

Viittomakieliset ovat globalisaation myötä yhä enemmän yhteydessä toisiinsa valtiorajojen ja kielisukulaisuuksien yli videoyhteyksien ja viittomisen tallentamisen ja jakamisen helppouden vuoksi, ja lainaviittomia tulee kaikkiin viittomakielisiin luultavasti nopeammin ja kauempaa kuin ennen (McKee & McKee 2020, 165–166). Kaikkein kansainvälisin lienee ajankohtainen viittoma KORONA(virus), joka levisi hurjaa vauhtia viittomakielestä toiseen kevään 2020 aikana.

Kaikissa viittomakielissä on samantapainen rakenne, ja ne ovat sanastoltaan yhteneväisempiä kuin puhutut kielet ja sisältävät ikonisia (kohdettaan muistuttavia) viittomia ja eleitä. Niinpä viittomakieliselle toisen viittomakielen oppiminen on yleensä melko nopeaa ja seuraaminen jo pienelläkin kielitaidolla melko vaivatonta.

Samanmuotoisten mutta erimerkityksisten viittomien ymmärtäminen kahden eri viittomakielen käyttäjän kesken vaatii usein selittämistä. (Quinto-Pozos 2002, 43; 46; 148–150.)

Monissa maailman maissa useampi viittomakieli elää rinnakkain. Euroopassa muun muassa Espanjassa on espanjalaisen viittomakielen (*lengua de signo española*) lisäksi katalonialaisella viittomakielellä (*llengua de signes catalana*) virallinen asema (*Confereración estatal de personas sordas* 2020). Sveitsissä käytetään kolmea viittomakieltä: sveitsinsaksalaista viittomakieltä (*Deutschsweizerische Gebärdensprache*), ranskalaista viittomakieltä (*Langue des Signes Française*) ja italialaista viittomakieltä (*Lingua Italiana dei Segni*) (*Schweizerischer Gehörlosenbund* 2020). Pohjois-Amerikassa Kanadan Quebecissä käytetään amerikkalaista viittomakieltä ja quebeciläistä viittomakieltä (*Canadian Association of the Deaf* 2015). Lisäksi eri valtioiden raja-alueilla saatetaan käyttää kummankin maan viittomakieliä.

Quinto-Pozos (2002) tutki väitöskirjassaan USA:n ja Meksikon raja-alueilla asuvien viittomakielisten kielenkäyttöä. USA:ssa käytetään amerikkalaista viittomakieltä (ASL) ja Meksikossa meksikolaista viittomakieltä (SLM). Adamin (2017) väitöstutkimuksen kohteena taas olivat australialaisen viittomakielen (Auslan) ja australiainlantilaisen viittomakielen (AISL) – jolla on enää satakunta käyttäjää Australiassa – käyttäjät.

Osa ASL:n ja SLM:n kaksikielisistä tutkimukseen osallistuneista käytti jatkuvasti toisesta viittomakielestä lainattuja viittomia, osa riippuen keskustelutilanteesta. Kun osallistujat halusivat mukauttaa kieltään keskustelukumppani huomioiden tai selventää tai korostaa jotain, he toistivat viittoman kummallakin viittomakielellä, mikä on tyypillistä myös puhutuissa kielissä (Quinto-Pozos 2002, 197).

Quinto-Pozosin (2002) tutkimuksessa näkyi myös, miten läheisessä kontaktissa olevien viittomakielten käyttäjät voivat käyttää vaihdellen kahden kielen huulioita ja viittomia (tässä: LSM:n viittoma ja englanninkielinen sanahahmo huuliossa tai ASL:n viittoma mutta espanjankielinen sanahahmo huuliossa) (mt., 156–157).

Myös Adamin (2017) tutkimukseen osallistujilla oli paljon koodinvaihtoa kahden viittomakielen välillä: He lainasivat toisesta viittomakielestä viittomia, sormiaakkosia

ja viittoivat joskus saman viittoman peräkkäin kummallakin viittomakielellä tai sormittivat sanan kummankin kielen sormiaakkosilla (mt., 166).

Koska suomenruotsalaisen viittomakieliset kuuluvat suomalaiseen viittomakielisten yhteisöön, jossa valtakielenä käytetään suomalaista viittomakieltä, se on aina ollut läheisessä kontaktissa suomalaisen viittomakielen kanssa. Monet suomenruotsalaiset viittomakieliset ovat perustaneet perheen suomalaista viittomakieltä käyttävän kanssa ja perheen kielet ovat vaikuttaneet toisiinsa tai valtaviittomakieli, suomalainen viittomakieli, on hallinnut kommunikaatiota. Länsirannikolla suomenruotsalainen viittomakieli saa vaikutteita myös ruotsalaisesta viittomakielestä. Suomalaisen viittomakielen tutkimusprojektin haastateltavista ruotsalaiseen viittomakieleen kuuluvia viittomia käyttivät länsirannikolla asuvien lisäksi ne, joilla oli paljon yhteyksiä Ruotsiin. (Hoyer 2004, 17; 20.)

Suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimusprojektin työntekijät poimivat haastatteluista sellaisia viittomia, jotka ovat samanmuotoisia suomenruotsalaisessa ja suomalaisessa viittomakielessä, mutta joilla näyttäisi olevan näissä kielissä eri merkitys. Tällaisia olivat muun muassa (teksti on kopioitu käsinkirjoitetuista muistiinpanoista)

VARFÖR (tehdä - JOBBA/GÖRA)

STARTA (kallis – också dyr)

2 GÅNGER (2 tuntia – också 2 timmar?)

UTE

KALLAS

BETYDA (sama – också samma)

FINLANDSSVENSK (peukalolla ja etusormella).

Kun suomenruotsalaista viittomakieltä aletaan annotoida, nämä koodinvaihdot (viittomat, huuliot, sormiaakkoset) tulevat vastaan ja annotoijien täytyy keskustella, miten niihin suhtaudutaan ja miten ne merkitään. Kun viittoma on sellainen, joka esiintyy kummassakin kielessä mahdollisesti samassa merkityksessä mutta huuliossa onkin suomenkielinen sanahahmo, onko silloin vain huulio vai myös viittoma lainattu suomalaisesta viittomakielestä? Entä sormitukset, joissa osa sormiaakkosista on uusia ja osa vanhoja? Todennäköisesti aluksi kaikki viittomat tallennetaan

suomenruotsalaisen viittomakielen leksikotietokantaan, mutta annotoijan on kuitenkin hyvä tehdä suomen, suomalaisen ja ruotsalaisen viittomakielen mahdollisista vaikutteista merkintöjä sekä ELAN-annotointitiedostoon että Signbankin leksikotietokantaan. Kun leksikotietokanta on riittävästi täydentynyt, voidaan ryhtyä pohtimaan tarvetta luokitella sinne tallennettuja viittomia esimerkiksi sen mukaan, minkä kielen viittomasta on kyse tai että onko kyseessä esimerkiksi koodinvaihto. (Savolainen 2020.) Hoyer (2004) muistuttaa myös, että koska suomalainen, suomenruotsalainen ja ruotsalainen viittomakieli ovat läheisiä sukukieliä ja läheisessä kontaktissa toistensa kanssa, ei ole helppoa tietää, mikä viittoma on lainattu ja mikä on alkuperäinen suomenruotsalaisen viittomakielen viittoma. Lisäksi hän peräänkuuluttaa kriteerejä sille, milloin viittoma on lainattu väliaikaisesti toiseen viittomakieleen ja milloin se on täysin integroitunut kohdekieleen. (Mt., 20.)

Joka tapauksessa suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen välillä on selkeää ja vahvaa yhteys, mutta tarvitaan lisää tutkimusta niiden eroista ja yhtäläisyyksistä. Sitä varten tarvitaan suomenruotsalaisen viittomakielen korpuksia.

7 KIRJALLISUUSLISTAA SUOMENRUOTSALAISEN VIITTOMAKIELEN ANNOTOIJALLE

On tärkeää, että viittomakielen korpuksen annotoinnissa on mukana natiivi kyseisen kielen käyttäjä tai käyttäjiä. Pienen kieliryhmän joukosta voi olla vaikeaa löytää kielitieteellisesti suuntautuneita ihmisiä. Kielitieteellisesti suuntautuneilta potentiaalisilta annotoijilta taas saattaa vastaavasti uupua tietoa suomenruotsalaisesta viittomakielestä sekä sen historiasta, asemasta ja tilanteesta.

Suomenruotsalaisen viittomakielen annotoijien ei tarvitse lähteä liikkeelle nollasta, koska suomalaista viittomakieltä on annotoitu jo kahden korpuksen verran ja suurin osa annotointikäytännöistä lienee sovellettavissa sellaisenaan myös toisen kotimaisen viittomakielen annotointiin. Kuurojen Liitto ja Jyväskylän yliopisto ovat tehneet tuloksellista yhteistyötä korpuksiin liittyen.

Suomenruotsalaisen viittomakielen ydinleksikkoa ei ole vielä kuvattu mutta leksikotietokantaakaan ei tarvitse lähteä rakentamaan aivan tyhjästä: Suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimusprojektin aikana kerättiin

suomenruotsalaisia viittomia artikkeleiksi suomalaisen viittomakielten verkkosanakirja Suviin, jossa on tällä hetkellä 108 artikkelia. Lisäksi annotoijat hyötyvät myös SignWikiin tallennetusta aineistosta (tällä hetkellä 1740 viittomaa). (Kuurojen Liitto 2020a; 2020b.)

Koska suomenruotsalaisen viittomakielen annotointityötä tehdään ruotsiksi, voi ruotsalaisen viittomakielen korpustyön dokumenteista olla apua muun muassa korpusannotointisanaston kanssa, mutta muuten ruotsalaista viittomakieltä annotoidaan sen verran eri logiikalla (ks. luku 5.2), että se ei sellaisenaan käy malliksi (Savolainen 2020).

Olen koonnut kirjallisuutta tuleville annotoijille tärkeimmistä dokumenteista. Ensin on korpuksiin ja annotointiin liittyvä kirjallisuus. Lisää lähteitä löytyy luonnollisesti tämän työn lähdeluettelosta.

Viittomakielen korpuksista suomeksi:

Takkinen, Ritva; Salonen, Juhana; Puupponen, Anna & Nieminen, Henri 2020. Mihin viittomakielen korpusta luodaan ja mihin sitä tarvitaan? Viittomakielten korpuksiset ja niiden tehtävät. Puhe ja kieli 40:1, 61–82. <http://doi.org/10.23997/pk.95499>

Viittomakielen korpuksista ja annotoinnin yhdenmukaistamisen historiasta ruotsiksi:

Mesch, Johanna 2015. Svensk teckenspråkkorpus – dess tillkomst och uppbyggnad. Forskning om teckenspråk XXIV. Stockholms universitet. Institutionen för lingvistik. <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:876171/FULLTEXT01.pdf>

ja englanniksi:

Crasborn, Onno; Bank, Richard & Cormier, Kearsy 2015a. Digging into Signs. Towards a gloss annotation standard for sign language corpora. Viitattu 4.10.2020. https://www.ru.nl/publish/pages/973124/dis_annotation_guidelines_4may2015.pdf

Alla on lista joidenkin maiden annotointikäytännöistä. Osa dokumenteista löytyy internetin hakukoneella hakemalla dokumentin nimellä, osa tietokantojen kautta. Jos linkki ei toimi, lähteestä on lihavoitu taho, joka hallinnoi ohjeita (poikkeuksena Auslan, jossa kaikki annotointikäytännöt ovat tutkijan nimellä).

Suomalainen viittomakieli:

Salonen, Juhana; Wainio, Tuija; Kronqvist, Antti & Keränen, Jaakko 2019. Suomen viittomakielten korpusprojektin (CFINSL) annotointiohjeet. **Jyväskylän yliopisto**. Kieli- ja viestintätieteiden laitos. Viittomakielen keskus.

https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/kivi/opiskelu/oppiaineet/viittomakieli/tutkimus-2/suomen-viittomakielten-korpusprojekti/cfinsl_annotointiohjeet_2019_2versio.pdf

Australialainen viittomakieli:

Johnston, Trevor 2019. Auslan Corpus Annotation Guidelines. (pdf) Päivitetty elokuussa 2019.

https://www.academia.edu/40088269/Auslan_Corpus_Annotation_Guidelines_August_2019_version_?email_work_card=title

Brittiläinen viittomakieli:

Cormier, Kearsy; Fenlon, Jordan; Gulamani, Sannah & Smith, Sandra 2017. BSL Corpus Annotation Conventions Version 3.0 March 2017. **University College London**. Deafness Cognition and Language (DCAL) Research Centre

Hollantilainen viittomakieli:

Crasborn, Onno; Bank, Richard; Zwitserlood, Inge; van der Kooij, Els; de Meijer, Anne & Sáfár, Anna 2015b. Annotation conventions for the corpus NGT. Version 3, 23 February 2015. **Radboud University Nijmegen**. Centre for Language Studies & Department of Linguistics. https://www.researchgate.net/publication/287628953_Annotation_Conventions_for_the_Corpus_NGT_version_3

Ruotsalainen viittomakieli:

Wallin, Lars & Mesch, Johanna 2018. Annoteringskonventioner för teckenspråkstexter. Version 7 (januari 2018). **Stockholms universitet**. Institutionen för lingvistik. Teckenspråk. Projektet Korpus för det svenska teckenspråket. <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:1177876/FULLTEXT01.pdf>

Saksalainen viittomakieli:

Konrad, Reiner; Hanke, Thomas; Langer, Gabriele; König, Susanne; König, Lutz; Nishio, Rie & Regen, Anja 2020. Public DGS Corpus: Annotation Conventions. **Universität Hamburg**. DOI: 10.25592/uhhfdm.822.

Linkkejä joidenkin viittomakielten avoimiin korpuksiin:

Suomalaisen viittomakielen Kipo-korpus:

<http://hdl.handle.net/11113/00-0000-0000-0000-30F2-A@view>

Suomen viittomakielten korpusprojektin elisitoidut kertomukset

<http://hdl.handle.net/11113/00-0000-0000-0000-4F3E-9@view>

sekä ProGram-aineisto, lumiukko- ja sammakkotarinat

<http://hdl.handle.net/11113/00-0000-0000-0000-32CD-A@view>

Hollantilainen viittomakieli:

https://archive.mpi.nl/tla/islandora/object/tla%3A1839_00_0000_0000_0004_DF8E_6

Ruotsalainen viittomakieli:

<https://teckensprakskorpus.su.se/#/>

Koska kieltä tutkittaessa on tärkeää tuntea myös sosiolingvistisiä tekijöitä, olen koonnut listaa myös suomenruotsalaisen viittomakielen historiaa, tilannetta ja asemaa käsittelevästä kirjallisuudesta.

Suomenruotsalaisesta viittomakielestä ruotsiksi:

Hoyer, Karin 2005. ”Vi kallade dem Borgåtecken”. Det finlandssvenska teckenspråket i går och i dag. Teoksessa Östman, Jan-Ola (toim.) FinSSL – Finlandsvenskt teckenspråk. Nordica. Institutionen för nordiska språk och nordiskt litteratur. Helsingfors: Helsingfors universitet

englanniksi:

Hoyer, Karin 2004. The Sociolinguistic Situation of Finland-Swedish Deaf People and Their Language, Finland-Swedish Sign Language. Teoksessa Herreweghe, Mieke Van & Vermeerbergen, Myriam (toim.): To the Lexicon and Beyond: Sociolinguistics in European Deaf Communities. Washington, D.C.: Gallaudet University Press, s. 3–23

ja suomeksi:

Hoyer, Karin 2012c. Suomenruotsalainen viittomakieli – attritiosta ahdinkoon. Teoksessa Granqvist, Kimmo & Rainò, Päivi (toim.): Rapautuva kieli. Kirjoituksia vähemmistökielten kulumisesta ja kadosta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura

Suomenruotsalaisen viittomakielen tilanteesta kerrotaan ruotsiksi vuonna 2015 tehdyssä kartoituksessa (tiivistelmä on suomeksi)

Andersson-Koski, Maria 2015. Mitt eget språk – vår kultur. En kartläggning av situationen för det finlandssvenska teckenspråket och döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland 2014–2015. http://www.dova.fi/wp-content/uploads/2015/07/PDF_Mitt_eget_sprak_var_kultur.pdf

ja suomeksi sekä ruotsiksi oikeusministeriön vuonna 2016 tekemässä selvityksessä

Oikeusministeriö 2016. Selvitys suomenruotsalaisen viittomakielen kokonaistilanteesta. Utredning om helhetsituationen för det finlandssvenska teckenspråket. Selvityksiä ja ohjeita 2/2016. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/76628>

Suomenruotsalaisen viittomakielen kielisuunnitelman uusin versio:

Finlandssvenska teckenspråkiga rf. 2017. Språkplan för finlandssvenskt teckenspråk. Version 7.0. http://www.dova.fi/wp-content/uploads/2020/05/Spra%CC%8Akplan_7.0_2017.pdf

Suomenruotsalaisista kuuroista/viittomakielisistä:

Wallvik, Birgitta 2015. Du måste vara döv att förstå. Finlandssvenska dövas fotspår i historien. Helsingfors: Finlandssvenska teckenspråkiga rf.

8 POHDINTA

Minulla oli melko vapaat kädet miettiä opinnäytetyöni aihetta, sillä suomenruotsalainen viittomakieli kaipaa kaikenlaista tutkimusta. Olin kuitenkin niin innostunut *Se vårt språk* -aineiston glossaustyöstä, että halusin jatkaa sen parissa. Koska en tiennyt korpustyöstä juuri mitään, kuvittelin, että voisin alkaa annotoida materiaalia suomalaisen viittomakielen annotointikäytäntöjen mukaan ja samalla kirjoittaa muistiin, millaisia erityispiirteitä huomaan suomenruotsalaista viittomakieltä annotoidessani. Kun olin perehtynyt hieman enemmän kirjallisuuteen, ymmärsin, että annotointikäytäntöjen luominen vaatii monen tutkijan pitkäaikaista työtä ja siinä on tehtävä monenlaisia perusteltuja kielitieteellisiä päätöksiä. Kuten kirjallisuuskatsaukseen menetelmänä kuuluukin, innostuin etsimään lukemieni dokumenttien ja artikkeleiden lähteistä lisää luettavaa ja minulle kirkastui, että voin auttaa tulevia annotoijia asiaan perehtymisessä kokoamalla hyödyllistä taustatietoa

sekä kirjallisuutta ja linkkejä suomenruotsalaiseen viittomakieleen, viittomakielen korpuksiin ja annotointiin liittyen.

Jotta työstä olisi entistä enemmän hyötyä tuleville annotoijille, olisi tämä työ tärkeää saada käännettyä ruotsiksi. Harkitsin hetken ruotsiksi kirjoittamista, mutta se ei ollut mahdollista aikataulusyistä. Työn varsinaisista tuloksista päästään nauttimaan ja niiden käytännöntason vaikuttavuutta voidaan arvioida vasta sitten, kun annotointityöhön palkataan työntekijä/työntekijöitä, mutta toivon, että sitä ennen työni toimisi tiiviinä tietopakettina suomenruotsalaisen viittomakielen asemasta, tilanteesta ja historiasta sekä viittomakielen annotoinnista kaikille asiasta kiinnostuneille.

Työn tilaaja arvioi, että opinnäytetyöhöni kokoama merkittävä tieto edesauttaa suomenruotsalaisen viittomakielen elvytystä erityisesti nyt, kun opetus- ja kulttuuriministeriö on juuri päättänyt jakaa suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimuksen Helsingin ja Jyväskylän yliopistojen kesken. Koska suomenruotsalaisen viittomakielen annotointi on kielen tulevan tutkimuksen keskeinen osa, ovat tähän työhön keräämäni tiedot hyödyllisiä kielen annotointikäytäntöjen luomisprosessissa.

Annotointi on todella hidasta käsityötä: Kipo-korpuksen työryhmä raportoi, että heiltä meni yhden minuutin perusannotointiin noin 20 henkilötyötuntia – tosin he samalla kehittivät id-glossipohjaisia annotointikäytäntöjä suomalaiselle viittomakielelle ja epäilivät, että jatkossa työtä voi tehdä hieman nopeammin (Nordlund & Savolainen 2017, 1). Noin 20 tunnin haastatteluaineiston annotointiin kuluisi kuitenkin tuolla tahdilla noin 12 henkilötyövuotta täysipäiväisenä työnä. Se vårt språk -aineiston annotointiin ei ole pysty resursoimaan työntekijää tai työntekijöitä sekä työn valtavan hitauden että sopivien työntekijöiden vuoksi. Suomenruotsalaisen viittomakielen kielisuunnitelman mukaisesti viime vuosina on kuitenkin tehty monenlaisia kieltä elvyttäviä toimenpiteitä, muun muassa toteutettu Livs-projektit, joissa sekä äidin- että vieraskielisten kielitietoisuus on kasvanut, moni on oppinut uutta kieltä ja useat tulkit ovat saaneet uuden kieliparin. Tätä myötä myös potentiaalisten annotoijien määrä toivottavasti on noussut tai nousee.

Haaveilen seuraavanlaisesta hyvästä kierteestä: Kun annotointityö alkaa, sen myötä suomenruotsalaisen viittomakielen omat annotointikäytännöt alkavat muodostua ja Signbankin tietokantaan aletaan tallentaa suomenruotsalaisen viittomakielen id-

glosseja. Niistä saavat apua heti ainakin kielineuvojat, tulkit ja opettajat, ehkä myös natiivit kielenkäyttäjät. Kun korpusta saadaan annotoitua, sitä voidaan alkaa hyödyntää suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimuksessa, jolloin saadaan lisää tietoa kielestä, ja tätä tietoa puolestaan hyödynnetään opetuksessa, tulkkauksessa, tulkkikoulutuksessa ja mahdollisesti muissa tutkimuksissa. Tutkimuksiin saadaan toivottavasti rahoitusta, jonka kautta saadaan annotoitua lisää materiaalia ja saadaan lisää tietoa kielestä. Kieli vahvistuu ja tulkkien määrä kasvaa, jolloin tulkkausta saa useammin omalla kielellään, ja perheopettajien määrä kasvaa, jolloin kuuron lapsen perheet saavat alusta alkaen suomenruotsalaisen viittomakielen opetusta ja heidän lapsestaan kasvaa potentiaalinen suomenruotsalaisen viittomakielen natiivikäyttäjä. Lopputuloksena on, että suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjämäärä kasvaa ja kielestä tulee jälleen elinvoimainen vähemmistökieli suomalaisen viittomakielen rinnalle.

Suorana jatkotutkimuksena tälle olisi hyvä haastatella suomalaisen viittomakielen annotoijia heidän annotointikokemuksistaan ja niistä tekijöistä, jotka ovat vaikuttaneet heidän valintoihinsa annotointikäytäntöjen luomisessa. Tämä on luonnollisesti tärkeää myös tuleville annotoijille, joiden toivon tekevän tiivistä yhteistyötä sekä Kuurojen Liiton että Jyväskylän yliopiston korpustyötä tehneiden tutkijoiden ja työntekijöiden kanssa. Toivon olevani jonain päivänä suomenruotsalaisen viittomakielen annotointitiimissä.

LÄHTEET

Andersson-Koski, Maria 2015. Mitt eget språk – vår kultur. En kartläggning av situationen för det finlandssvenska teckenspråket och döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland 2014–2015. http://www.dova.fi/wp-content/uploads/2015/07/PDF_Mitt_eget_sprak_var_kultur.pdf

Andersson-Koski, Maria 2020. Henkilökohtainen tiedonanto 10.9.2020.

Auslan Signbank 2020. Viitattu 22.10.2020. <http://www.auslan.org.au/about/corpus/>

BSL Corpus Project 2018. Viitattu 22.10.2020. <https://bslcorpusproject.org/>

Canadian Association of the Deaf 2015. Language. Approved 3.7.2015. Viitattu 8.11.2020. <http://cad.ca/issues-positions/language/>

Confederación estatal de personas sordas 2020. Lengua de signos. Viitattu 8.11.2020. <https://www.cnse.es/index.php/lengua-de-signos>

Cormier, Kearsy; Fenlon, Jordan; Gulamani, Sannah & Smith, Sandra 2017. BSL Corpus Annotation Conventions Version 3.0 March 2017. University College London. Deafness Cognition and Language (DCAL) Research Centre. Viitattu 24.10.2020. https://www.researchgate.net/publication/287628953_Annotation_Conventions_for_the_Corpus_NGT_version_3

Crasborn, Onno; Mesch, Johanna; Waters, Dafydd; Nonhebel, Annika; van der Kooij, Els; Woll, Bencie & Bergman, Brita 2007. Sharing sign language data online: Experiences from the ECHO project. *International Journal of Corpus Linguistics* 12(4). 535–562. John Benjamins Publishing Company

Crasborn, Onno; Bank, Richard & Cormier, Kearsy 2015a. Digging into Signs. Towards a gloss annotation standard for sign language corpora. Viitattu 4.10.2020. https://www.ru.nl/publish/pages/973124/dis_annotation_guidelines_4may2015.pdf

Crasborn, Onno; Bank, Richard; Zwitterlood, Inge; van der Kooij, Els; de Meijer, Anne & Sáfár, Anna 2015b. Annotation conventions for the corpus NGT. Version 3, 23 February 2015. Radboud University Nijmegen. Centre for Language Studies & Department of Linguistics

De Meulder, Maartje, Murray, Joseph J., McKee, Rachel L. 2019. The Legal Recognition of Sign Languages. *Advocacy and Outcomes Around the World. Multilingual Matters.*

Finlandssvenska teckenspråkiga rf. 2017. Språkplan för finlandssvenskt teckenspråk. Version 7.0. http://www.dova.fi/wp-content/uploads/2020/05/Spra%CC%8Akplan_7.0_2017.pdf

Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2008. *Tutki ja kirjoita.* Helsinki: Tammi

Hoyer, Karin 2000. Variation i teckenspråk. En studie av släkskapsterminologi i teckenspråket hos finlandssvenska döva. Avhandling pro gradu. Allmän lingvistik. Helsingfors universitet. Publikationsserie L 4/2000, Finlands Dövas Förbund r.f.

Hoyer, Karin 2004. The Sociolinguistic Situation of Finland-Swedish Deaf People and Their Language, Finland-Swedish Sign Language. Teoksessa Herreweghe, Mieke Van & Vermeerbergen, Myriam (toim.): To the Lexicon and Beyond: Sociolinguistics in European Deaf Communities. Washington, D.C.: Gallaudet University Press, s. 3–23

Hoyer, Karin 2005. ”Vi kallade dem Borgåtecken”. Det finlandssvenska teckenspråket i går och i dag. Teoksessa Östman, Jan-Ola (toim.) FinSSL – Finlandsvenskt teckenspråk. Nordica. Institutionen för nordiska språk och nordiskt litteratur. Helsingfors: Helsingfors universitet

Hoyer, Karin & Kronlund-Saarikoski, Karin 1998–2002. Suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimusprojektin käsikirjoitetut muistiinpanot. Kuurojen Liitto.

Hoyer, Karin & Kronlund-Saarikoski, Karin (toim.) 2002. Se vårt språk! – Näe kielemme! Finlandssvenskt teckenspråk 38 ordboksartiklar. Finlands Dövas Förbund r.f. & Forskningscentralen för de inhemska språken. Helsingfors: Finlands Dövas Förbund rf

Hoyer, Karin 2012c. Suomenruotsalainen viittomakieli – attritiosta ahdinkoon. Teoksessa Granqvist, Kimmo & Rainö, Päivi (toim.): Rapautuva kieli. Kirjoituksia vähemmistökielten kulumisesta ja kadosta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura

Humanistinen ammattikorkeakoulu 2020. Lev i vårt språk. Viitattu 23.5.2020. <http://livs.humak.fi/>

Högberg, Andrea 2019. BUU-klubben och Bärtil får finlandssvenskt teckenspråkspris. Pressmeddelanden 7.11.2019. Svenska Yle. <https://svenska.yle.fi/artikel/2019/11/07/buu-klubben-och-bartil-far-finlandssvenskt-teckensprakspris>

Institutet för de inhemska språken 2020. Teckenspråk. Finlandssvenskt teckenspråk. Viitattu 3.10.2020. https://www.sprakinstitutet.fi/sv/om_sprak/sprak_i_finland/teckensprak#Finlands_svensktteckensprk

Jantunen, Tommi 2018. Viittomakielet hybridisystemeinä – hämäreräjaisuus ja epäkonventiaalisuus osana viittomakielten rakennetta. Puhe ja kieli 38:3, s. 109–126.

Johnston, Trevor 2019. Auslan Corpus Annotation Guidelines. (pdf) Päivitetty elokuussa 2019. Viitattu 10.10.2020. https://www.academia.edu/40088269/Auslan_Corpus_Annotation_Guidelines_August_2019_version_email_work_card=title

Jyväskylän yliopisto 2018. Suomen Signbank. Päivitettävä julkaisu. Viitattu 30.8.2020. <https://signbank.csc.fi/>

Jyväskylän yliopisto 2019. Suomalaisen viittomakielen korpus uudistaa tutkimuskenttää. Yliopiston uutisia. 31.5.2019. Viitattu 23.5.2020. <https://www.jyu.fi/fi/ajankohtaista/arkisto/2019/05/suomalaisen-viittomakielen-korpus-uudistaa-tutkimuskenttaa>

Kananen, Jorma 2013. Case-tutkimus opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu

- Keski-Levijoki, Netta 2019. Kuurojen Liitto. Ajankohtaista. Monikielistä sanakirjatyötä ja kielineuvontaa. Ajankohtaistiedote 12.9.2019. Viitattu 9.10.2020. <https://kuurojenliitto.fi/monikielista-sanakirjatyota-ja-kielineuvontaa/>
- Kielipankki 2015. Uutiset. Kipo-korpus LATissa. Viitattu 22.10.2020. <https://www.kielipankki.fi/uutiset/kipo-korpus-latissa/>
- Kielipankki 2015–2020. Oulun korpus. Viitattu 17.10.2020. <https://www.kielipankki.fi/aineistot/oulu/>
- Kielipankki 2019. Uutiset. CFInSL: Suomalaisen viittomakielen korpus: keskusteluaineisto LATissa. Viitattu 22.10.2020. <https://www.kielipankki.fi/uutiset/cfinsl-suomalaisen-viittomakielen-korpus-keskusteluaineisto-julkaistu/>
- Kotimaisten kielten keskus & Kielikone oy 2020. Kielipankin sanakirja. Viitattu 1.11.2020. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/korpus>
- Konrad, Reiner 2012. SL corpora survey. 2012 päivitys. Viitattu 4.10.2020. https://www.sign-lang.uni-hamburg.de/dgs-korpus/files/inhalt_pdf/SL-Corpora-Survey_update_2012.pdf
- Kuurojen Liitto ry 2015. Kipo-korpus. Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010 -korpus, versio 1. Viitattu 23.9.2020. <https://lat.csc.fi/ds/asv/?o&openpath=node:12530>
- Kuurojen Liitto ry 2017a. Signwiki Suomi-Finland -sivusto. Kategori: Berättelser och samtal. Päivitetty 27.7.2017. Viitattu 23.9.2020. https://finssl.signwiki.org/index.php/Kategori:Ber%C3%A4ttelser_och_samtal
- Kuurojen Liitto ry 2017b. Signwiki Suomi-Finland -sivusto. Kategori: Handalfabetet a-ö. Päivitetty 11.2.2020. Viitattu 4.11.2020. https://finssl.signwiki.org/index.php/Handalfabetet_a-%C3%B6
- Kuurojen Liitto ry 2017c. Signwiki Suomi-Finland -sivusto. Kategori: Traditioner. Päivitetty 28.6.2017. Viitattu 10.11.2020. <https://finssl.signwiki.org/index.php/Kategori:Traditioner>
- Kuurojen Liitto ry 2017d. Kurkistus korpuksiin ja kiertoilmauksiin. Tutustumispaketti korpusten hyödyntämiseen viittomakieli äidinkielenä -opetuksessa. Versio 2, päivitetty 19.12.2017. Viitattu 29.9.2020. https://viittomakielinenkirjasto.fi/wp-content/uploads/sites/2/2019/11/kurkistus_korpuksiin_taitto_v2.pdf
- Kuurojen Liitto ry & Kotimaisten kielten keskus 2018. Suomalaisen viittomakielen perussanakirja. PDF-näköisjulkaisu. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 60. Viitattu 3.10.2020. http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk60/Suomalaisen_viittomakielen_perussanakirja_1998.pdf
- Kuurojen Liitto ry 2020a. Suvi – nätordbok i de finländska teckenspråken. Viitattu 8.9.2020. <http://suvi.teckensprak.net/info.php>
- Kuurojen Liitto ry 2020b. SignWiki Suomi-Finland -sivusto. Huvussida. Päivitetty 16.9.2020. <https://finssl.signwiki.org/index.php/Huvudsida>

McEnery, Tony & Hardie, Andrew 2012. Corpus annotation. *Corpus linguistics. Method, theory and practice*. Lancaster University. Viitattu 1.11.2020. <http://corpora.lancs.ac.uk/clmtp/2-annot.php>

McKee, Rachel & McKee, David 2020. Globalization, hybridity, and vitality in the linguistic ideologies of New Zealand Sign Language users. *Language & Communication* 74 (2020), 164–161

Mesch, Johanna 2010. Viittomien glossit ja ajalliset pituudet: annotointityöskentelyyn liittyviä kysymyksiä. Teoksessa Jantunen, Tommi (toim.) *Näkökulmia viittomaan ja viittomistoon*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 43–55.

Mesch, Johanna 2015. Svensk teckenspråkkorpus – dess tillkomst och uppbyggnad. *Forskning om teckenspråk XXIV*. Stockholms universitet. Institutionen för lingvistik. Viitattu 12.10.2020. <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:876171/FULLTEXT01.pdf>

Mällinen Jarno 2020. Vähemmistön identiteetti elää kielessä. *Uutiset*. Oulun yliopisto. Viitattu 28.10.2020. <https://www oulu.fi/yliopisto/uutiset/vahemmiston-identiteetti-elaa-kielessa>

Nordlund, Sanna & Savolainen Leena 2017. Kipo-korpuksen annotointikäytännöt. Ei julkaistu.

Ojasalo, Katri; Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2014. *Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan*. Helsinki: Sanoma Pro oy.

Oxford Dictionary of English: hakusana corpus.

Quinto-Pozos, David Gilbert 2002. *Contact Between Mexican Sign Language and American Sign Language in Two Texas Border Areas*. Dissertation. The University of Texas at Austin

Radboud University 2020a. Sign Language linguistics. Completed projects. Sign Linguistics Corpora Network. Viitattu 4.10.2020. <https://www.ru.nl/cls/our-research/research-groups/sign-language-linguistics/completed-projects/completed-projects/sign-linguistics-corpora-network/>

Radboud University 2020b. Sign Language linguistics. Completed projects. Digging into Signs. Viitattu 4.10.2020. <https://www.ru.nl/cls/our-research/research-groups/sign-language-linguistics/completed-projects/completed-projects/digging-signs/>

Rainò, Päivi 2004. *Henkilöviittomien synty ja kehitys suomalaisessa viittomakieliyhteisössä*. *Deafstudies in Finland* 2. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.

Rissanen, Terhi 1985. *Viittomakielen perusrakenne*. Publication No. 12. Helsinki: University of Helsinki, Department of General Linguistics.

Saamen kielilaki 1086/2003.

Salminen, Mika 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. *Opetusjulkaisuja* 62. *Julkisjohtaminen* 4. Viitattu 10.10.2020. https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf

Salonen, Juhana; Wainio, Tuija; Kronqvist, Antti & Keränen, Jaakko 2019. *Suomen viittomakielten korpusprojektin (CFINSL) annotointiohjeet*. Jyväskylän yliopisto.

Kieli- ja viestintätieteiden laitos. Viittomakielen keskus.
https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/kivi/opiskelu/oppiaineet/viittomakieli/tutkimus-2/suomen-viittomakielten-korpusprojekti/cfinsl_annotointiohjeet_2019_2versio.pdf

Savolainen, Leena 2000. Viittomakielten erilaiset muistiinmerkitsemistavat. Teoksessa Malm, Anja (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 189–200.

Savolainen, Leena 2009: Viittomakielen kirjallistuminen. Teoksessa Ruppel, Klaas (toim.) Omin sanoin. Kirjoituksia vähemmistökielten osallistumisesta. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 6. Viitattu 30.8.2020.
http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk6/Omin_sanoin.pdf

Savolainen, Leena 2020. Suullinen tiedonanto 8.9.2020.

Schweitzerischer Gehörlosenbund 2020. Viitattu 8.11.2020. Gebärdensprache-Lexicon. <https://signsuisse.sgb-fss.ch/>

Stockholms universitet 2020. Svenskt teckenspråkskorpus. Institutionen för lingvistik. Viitattu 22.10.2020.
<https://www.ling.su.se/teckenspr%C3%A5ksresurser/teckenspr%C3%A5kskorpusar/svensk-teckenspr%C3%A5kskorpus>

Takkinen, Ritva 2008. Kuvailevat verbit suomalaisessa viittomakielessä. Puhe ja kieli 28:1, s. 17–40.

Takkinen, Ritva; Salonen, Juhana; Puupponen, Anna & Nieminen, Henri 2020. Mihin viittomakielen korpusta luodaan ja mihin sitä tarvitaan? Viittomakielten korpukset ja niiden tehtävät. Puhe ja kieli 40:1, 61–82.

The Language Archive. ELAN. Viitattu 17.10.2020. <https://archive.mpi.nl/tla/elan>

University of Central Lancashire 2020. Cataloguing endangered sign languages. Viitattu 28.10.2020.
https://www.uclan.ac.uk/research/explore/projects/sign_languages_in_unesco_atlas_of_world_languages_in_danger.php

Valtioneuvosto. Monikieliset korona-aineistot. Viitattu 12.9.2020.
<https://valtioneuvosto.fi/tietoa-koronaviruksesta/aineistoja-kielilla#kieli-viittomakieli-suomenruotsi>

Viittomakielilaki 359/2015. Annettu Helsingissä 10.4.2015.

Wallin, Lars & Mesch, Johanna 2018. Annoteringskonventioner för teckenspråkstexter. Version 7 (januari 2018). Stockholms universitet. Institutionen för lingvistik. Teckenspråk. Projektet Korpus för det svenska teckenspråket. Viitattu 10.10.2020. <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:1177876/FULLTEXT01.pdf>

Wallvik, Birgitta 2015. Du måste vara döv att förstå. Finlandssvenska dövas fotspår i historien. Helsingfors: Finlandssvenska teckenspråkiga rf.

LIITTEET

LIITE 1

Työssä käytetyt lyhennykset

Viittomakielet

SVK suomalainen viittomakieli

STS ruotsalainen viittomakieli

NGT hollantilainen viittomakieli

BSL brittiläinen viittomakieli

Auslan australialainen viittomakieli

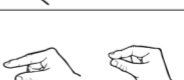

Livs Lev i vårt språk

SigWiki Suomen viittomakielten kaikille avoin sanakirjasivusto

LIITE 2

Suomen viittomakielten korpusprojektin annotoinnissa käyttämät koodit eri käsimuodoille (Salonen, Wainio, Kronqvist & Keränen 2019, 22–24)

Koodi (Tyyppi)	Koodia edustavat käsimuodot
A	
Al	
Ax	
B	
Bc	
Bq	
C	
D	
E	
F	
G	
Gi	
H	
I	
K	
L	
Lc	
R	
S	
T	
V	
Vc	
Vl	
W	
X	
Y	
2	
2o	
4	
5	
5c	
7	
Lo	
Lq	
M	
O	

Ruotsalaisen viittomakielen käsimuodot (Svenskt teckenspråkslexikon 2019)

